

Не той став.

Повість

Івана Левіцького.

— [Конець.] —

Роман захихикав так противно та сьмішно, що аж малі діти зареготались. Для Соломії Роман став такий гидкий та противний, що вона відвернулася від його, сіла на лаві і дивилась у вікно.

— Сину! що це з тобою стало ся? Чого ти чепляєш ся до молодії ні за що, ні про що? Чи то-ж спосіб таке тобі базікати? І чого ти, сину, ходиш усе до коршми? Там же стільки усякої наволочі та усього безладдя! Чи компанія-ж тобі оті п'яниці, тобі, щоб любиш читати сьвяті книги? — обізвалась мати.

Мати довго мовчала, бо любила сина, але неправдиві докори його, хоч він був і п'янький, вразили її.

— Еге, чепляєш ся! Ще що, мамо, вигадайте. Чепляєш ся! Як я чепляєш ся? Я мовчу, сиджу нишком, а вони кажуть — чепляєш ся! Я собі сиджу за книжками, вчу дитий, а вони таки свої: чепляєш ся та й чепляєш ся! Хіба я смола, щоб я лип кому до чобіт? От Соломія так це правдива смола: сліпцем лізе тобі в вічі, стриже тобі бороду та бурці, а ти їй нічого й не кажи. Та підліплива та недоторкана, та облеслива... Хі-хі-хі-хі!

Соломія почала плакати. Це не перший раз, вернувшись з шинку, Роман допікав Соломії сьмішками та жартами, але ще ні разу він не допік їй так, як цей раз. Сльози здавили її в грудях. Бідна молодіца, почувши зроду, вже не могла довше видержати. Неправдиве й брехливе нарікання за лінєвство та недбайність вразило її в саме серце. Вона схопилась з лави, заголосила, як по жертвому, затуливши очі долонями, кинула ся з хати, вибігла в сні, а потім вскочила в Романову кімнату.

Баба Зінка постерегла, що Соломії дійшли до самого серця Романові сьмішки та докори. Стара була розумна людина, багато років прожила на сьвітї, багато бачила, багато дечого чула про люди... Вона постерегала, що Соломія від великого відчаю може сама собі заповідати й смерть. І стара мати раптом схопила ся з лежанки і піби погнала ся за Соломією сліdkом. Вона увійшла в Романову кімнату.

Соломія відімкнула свою скриню і вибирала звідтіль свої сорочки та спідниці.

— Що ти, дочко, ото робиш? — спитала в неї баба Зінка, стоячи коло порога.

— Покину Романа. Годі вже міні терпіти та мучитись! Піду до батька. Буду в його жити й на себе робити. Таки на хліб щось собі зароблю. Піду служити за наймичку, а не буду з ним жити.

— Що це ти вигадала, Соломіє! Чим ми тобі не сподобні? В чому тобі в нас недогода? — спитала баба Зінка.

— В тому, мамо, що Роман вже давно міні не чоловік, а я йому не жінка. Я його зненавиділа. Годі вже йому підкурювати мене ладаном! Міні не треба його ладану. Міні тільки жаль вас, мамо, бо ви були для мене добрі, як рідна мати; шкода міні й дитий.

Соломія згадала про дитий. Та згадка неначе косою підкосила її ноги. Вона сіла на лаву, схилила голову на край відчиняної скрині і заголосила:

— Ой, діти мої, дітоньки! Як же я без вас буду жити? — голосила Соломія, неначе в неї разом померли обоє діти: — Ой, мамо моя! станьте-ж хоч ви їм за рідну матір, доглядайте їх; станьте за мене, бо вже не сила моя довше терпіти.

— Геть, дочко! Віддай сюди оті свої сорочки та одєжину, а я сама поскладаю та й зачиню скриню. Оступись, дочко! Заспокій ся, бо ти з горя та з туги й сама не знаєш, що робити. Бог-зна, що хочеш вчиняти. Сядь та перепечаль ся, переплач, поки я усе позгортаю та поскладаю в скриню.

— Ой буде вже з мене! Вже-ж я й так перепечалилась. Думаю-гадаю, і не бачу краю своїй печалі. Вже-ж він не той став для мене, що був колись, — сказала Соломія і разом перестала плакати. Сльози неначе замерзли й стали в її очах.

Вона завязала свою одєжу та сорочки в здорову хустку і пішла до дверей. Обернувшись коло дверей до баби Зінки, вона поклонилась їй до пояса і сказала:

— Прощайте, мамо, може й на віки! може й то моєї смерті!

Соломія вийшла з хати. Баба Зінька стояла коло відчиняної скрині, смутно дивилась на пороскидані сорочки та хустки, підперши шок долоною, і задумалась.

„Усіх синів поженила; усім трапилась добрія пара, а мого коханому Романови он який випав талан! Ой, Боже мій милий, Боже мій єдиний! Яке-ж і міні горе випало на старість! У Бога просила, і Богу молилась, і не випросила в Бога щастя мій коханій дитині! Ой, сину мій коханий! Я-б серця свого вкраяла, коли-б знала, що через це зможу дати тобі талан та щастє! Чула моя душа щось недобре... Так воно й вийшло. І хто з них винен, один Бог відає. А на міні усе лихо окошиться: прийдець ся на старости літ не відпочивати, а працювати, як і перше працювала: і топити, і варити, і воду носити, і огорода глядіти, і копати, і сїяти“.

І баба Зінька довго стояла коло відчиняної скрині мовчки, неначе скаменїла. Важкі думи неначе каменем полягли на її душу. З старих очей викотились дві сльози і потекли по зморщених щоках. В хаті було тихо, і бабі Зіньці стало так важко на душі, неначе Соломія вже лежала в домовині.

Риннули двері. В кімнату увійшов Роман і хилитаючись попростував до полу. Він впав на під, підмостивши під голову дві подушки. Баба Зінька опам'яталась, неначе прокинулася від сну. Вона поклала в скриню пороскидане убрання, зачинила й замкнула скриню.

— То ви, мамо, вештаєтесь по хаті? А я думав, що то Соломія. А Соломія де? — обізвав ся Роман з полу.

— Пішла до батька, сину, покинула вже нас, — сказала баба Зінька.

— Покинула ота тороплєна, ота навісна! Ой, яка-ж вона мудра? Та й нечувствєнні-ж ті молодіці! І хто їх создав? Ой, Господи! Прости мене грїшного!

Баба Зінька ні докірливого словечка не сказала синові. Вона знала, що було-б надаремне і докоряти і нарікати, і що докорами вона нічого не вдїє.

„Ой, Боже мій! Час пливе, вечір заходить. Вже затого й смеркне. Вже-ж час і вечерю варити“, — подумала баба Зінька і швиденько почимчикувала через сїни та й стала поратись коло печі: не було часу бідній бабі Зіньці й журитись.

„А може ще Соломія опам'ятаєть ся. Може вона втямить, яке лихо нам вона вчинила. Може їй стане жаль дітей, і вона знов вернеть ся до господи“, — втішала себе думками бідна Зінька.

Тим часом минув день, минув і другий, а Соломія не верталась. Третього дня навідав ся до Зіньки Филін. Баба Зінька розпитувала його про все. Увійшов у хату й Роман і просив Филона, щоб він вговорив молодіцю вернутись до його. Сама баба Зінька ходила до Соломії і просила її вернутись до Романа. Але Соломія неначе затила ся і нічого не хотїла й слухати.

— Обрид він міні, став противний. Не піду назад, зроду-звіку не верну ся до його. Він тепер не той став, що колись був, — говорила Соломія і батькови, і своїй матері, і бабі Зіньці: — що хоче, робїть міні! Хоч втопїть мене, а я до Романа не верну ся.

Через тиждень Филін з жінкою приїхав візком до Романа, щоб узяти Соломіїну скриню та кожух. Баба Зінька відчинила скриню, повилакала з скрині деяке дитяче убрання та дитячі сороченята та штани і віддала ключа Филонові. Филін з жінкою взяли скриню, винесли на двір і поставили на візку. Бабі Зіньці чогось адало ся, ніби ховають мертвого, ніби з хати виносять Соломіїну домовину. Вона плакала, неначе по мертвому, і втирала хусточкою сльози. Діти вглядавши, що бабуса плаче, почали й собі плакати. Дівчинка заплакала голосно. А Роман стояв непорушно в сьвітлиці і тільки мовчки дивив ся, як виносили Соломіїну скриню на віз, неначе здивований і трохи переляканий, як дивлять ся на пожежу малі діти, котрі самі підпалили клуню, граючись та розкладаючи багатє в засторонку; що це мов таке страшне стало ся з нашою дитячою іграшкою? Роман тільки широко виричав свої випнуті сїрі очі, неначе з якогось великого дива, ні словечка не промовив по Филіну, навіть не зітхнув, не-

наче то виносили з хати не Соломіїну скриню, а чийсь чужу. Тільки бїдота на високому чолі виявляла його затаїну в серці велику тривогу та почування несподїваного горя.

— Везуть молоду з Романової хати! Роман за-живоття ніби видає свою жінку замїж! — гомонїли та сьміялись сусїди молодіці, дивлячись на ту сумну перезву, що виїхала з Романого двору: — перестала любити Романа, бо певно покохала когось молодчого. Щось там та є! Не без чогось скоїла ся ота Соломіїна перезва! — говорили наздогад молодіці.

Тим часом Соломія і не думала про кохання. Вона жила в батька тихо та спокійно, заробляла собі на хлїб, а бїдні діти пів дня були в матері, а на пів дня та на ніч вертались до бабуні Зіньки.

І знов невсипуща баба Зінька заходила ся коло роботи, робила усю роботу, як ще ніколи їй не доводилось робити. І стара баба якось мусїла увиватись, мусїла встигати: і топила, і варила, і сорочки прала в ополонці на холодї та на вітрі. Старшї невістки та дочка зглянулись на материну старість і по черзі приходили помагати матері прати сорочки зимою на річці. Настала весна. Баба Зінька помаленьку та помаленьку і город скопала, і засїяла і засадила грядки, і на огородї, і в хаті скрізь встигала упоратись та увинути. Худе та поморщенє бабине лице аж зчорнїло, неначе землею припало; очі глибоко позанапали, але не втратили блиску і сьвітлїлись розумом. Важка робота навіть не зігнула її рївного стану на сьомому десятку літ.

Зїставшись в хаті з старою матірю та дітьми, Роман неначе опам'ятав ся, передумуючи своє попереднє життя. Чудно йому було, що Соломії нема в хаті. Йому все здавалось, що неначе чогось не стало в хаті, чогось веселого, гарного, що закрашувало його хату, як ті золоті-обрїзні поцяцьковані книжки, що лежали в його на столї. В хаті стало сумно. Не чуть було Соломіїного веселого голосу, веселої розмови. Романови здавалось, ніби з клїтки випурхнула весела сьпівуча пташка і полетїла десь в гай, і вже не веселить хати своїм щебетанням. І сам Роман не чув ся, як на його найшов сум, найшов жаль. І вже не так часто він заходив до коршми, вже одинкував від могоричів з десятицкими та з своїм тестем Филоном. Але часом на його находило таке, що він пив у коршмі по два дні поспіль вже не на чужї, а на свої гроші. Аж у великий піст він перестав пити, як почав говїти.

Після Великодних сьвят баба Зінька почала вговорювати Романа, щоб він пішов до Соломії, перепросив її та помирив ся з нею. Саме в той час надїйшов до баби в гості Денис з Настєю. І вони почали вговорювати Романа, щоб він помирился з Соломією.

— Ет! Бог з нею! — говорив Роман: — На що міні її перепрошувати? На сьвітї люди — вороги одно другому. Одно другого готове продати нї за що, нї про що; одно другого готове в ложці води втопїти, зїсти без соли. От і Соломія стала моїм ворогом. А за що? а про що?

— Та вже щось було між вами, коли вона тебе покинула, — обїзав ся Денис: — а про якихсь там ворогів ти вигадуєш нїсенїтницю, верзеш нї се, нї те. По твоєму, то всї-б то люди готові поїсти одні других?

— А то-ж! А вже-ж готові! Чоловік гризеть ся з жінкою, жінка з чоловіком, свєкруха з невістками. Скрїзь на сьвітї неправда, — почав говорити Роман: — і в книжках нема правди. Тільки й правди, що в одній євангелїї. От-там тільки й правда.

— Та це на тебе таке найшло з досади! Схамени ся, чоловіче! Що ти верзеш? — сказав Денис: — хїба твоя мати тобі ворог? Хїба-ж я та Настя тобі вороги? Це твій сум вилазить тобі боком.

— А хїба ти не казав колись, що на сьвітї панує неправда: що пани обдирають мужиків, що жида обдурюють людей, і писар дурить, і голова дере, і становий тисне, і урядник дупить, і піп дере з живого і з мертвого.

— То бач зовсїм иньча річ! — сказав Денис: — мужик лежить на сподї, і на мужика усе налягло та тисне, що зверху на йому лежить. А не про таких ворогів тобі говорив, про яких оце ти базкаєш.

— Не все бач одно! Багатий пригноблює бідного, пан сідає верхом на мужика. Скрізь панує неправда в світі, — сказав сумовито Роман.

— То не по твоєму виходить, як каже приказка, що нема в світі правди, тільки в міні та в Бозі трошки? — обізвалась мати.

— Може, мамо, й так, — сказав Роман: — а чому Бог, коли він Бог, не вклав нічого серця людині? Чому він дав людям серце таке легке, як воно в людей? Чому він не дав нам серця твердшого? А то сьогодні чоловік і добрий до тебе, і любить тебе, а завтра стає твоїм ворогом, і зненавидить тебе. Хіба-ж не була до мене колись добра Соломія? Хіба-ж не думав, що вона буде повік вічний однакова? Ет, мамо! Недобре все дієть ся на світі.

— Ой Романо, Романо! — почав Денис: — може й ти трохи винен, що Соломія тебе покинула. А ти все винувеш Соломію, обвинувачуєш людей і тільки себе одного виправдуєш. Коли ти хотів присвятитись, то треба було тобі йти в Київ у монастир. А хіба-ж мало з нашого села пішло в Лавру та в Михайлівський монастир? Там же нашого мужика аж кишить. А ти все за книжками та за молитвами.

— Нема і в тих книжках правди. Й їх зараз попродаю. Одна правда в євангелії, — обізвав ся Роман.

— Ой, Господи милосливий! Що це з тобою стало ся? Схамени ся, сину! Що ти ото верзеш? Як можна про святи книжки таке говорити? — з переляком говорила баба Зінька: — то-то я вже примічаю, що ти і до церкви не ходиш, і Богу не молиш ся, і ладаном в себе в кімнаті не куриш.

— Піду до батюшки, може він купить оті дорогі книги для церкви, бо церковні книги вже старі, а мої новісінки, — сказав Роман.

— Ти краще зробиш, як підеш та перепросиш Соломію та помириш ся з нею, — сказала Настя: — та обголи оте бородинце та патлаті бурці, та обстрижи оті патли на голові, та причепурись, позакручуй вуси, щоб аж сторч стреміли. Та поговори з нею гарненько та любенько. А то осунув ся, як дід-пасішник. Де-ж таки любити такого кудлатого пасішника! Як би мій Денис був такий патл'ач, як оце ти, то й я-б перестала його любити.

— Ой ти тухтію, тухтію! Он глянь на себе, який ти став витрішкокий та мізерний! Хіба-ж такі вироки жінкам до вподоби? Вони таких не люблять? Анї кивне, анї моргне ні бровами, ні ухами. Підкурює тільки жінку ладаном, неначе дядько Філін курить усе відьмами та дідьками, неначе накладе тих відьом та дідьків на жар в покришку та й курить ними, аж хата й сїни засмерділись від того курева.

— Нехай надумаюсь... Може й піду миритись з Соломією, — обізвав ся Роман.

— Та краще справ Соломії новий синій суконний жупан, та нову хустку, та не забувай, що в тебе жінка молода й гарна, і проворна і стрибуча, — жартував Денис.

Чутка про те, що говорив Роман про книги, пішла по селі, бо Роман мовов це і в шинку при людях, ще й пожбурих раз псалтир, побачивши її під пахвою в одного чоловіка. Та й приказав при тому: ет, це „темна вода во облацях водоздушних“. Ця чутка вже давненько дійшла і до батюшчиного уха.

Перед Зеленими Святками Роман забрав свої дорогі здорові книги і пішов до батюшки.

— Чи не купите, батюшко, ці книги для церкви? — сказав Роман до батюшки: — в церкві книги старі, а мої новісінки. Я-б дешевше їх продав, ніж сам заплатив.

— На що-ж ти хочеш їх продати? — спитав батюшка.

Роман запикав ся, замикав ся, помовчав, а потім сказав: — Міні, батюшко, гроший треба... Та я вже їх і прочитав.

— Гм... Гм... Чудно... Чудно міні. Гляди лишень, Романо. Ти щось там говориш непуцяще, що ніби то правда тільки в одному євангелії: ти неначе вже не той став, що був колись. І горілку став пити.

Батюшка перечувши, що говорив поміж людьми Роман, трохи строжив ся. Він знав, що говорив поміж людьми і Денис, але про Дениса він був спокійний. Денис був байдужний до церкви і не богомільний, а такі люди не пристають на штунду. Роман був дуже богомільний і знав добре свята писмо, а такі люди, як Роман, змінивши свої погляди та пересвідчення, були небезпечні для батюшки: вони приставали на штунду і потім ставали навіть штундівськими пресвитерами і привідцями штундів.

— Гляди лиш, Романо! Говори та й міру знай. Я книжки твої куплю для церкви. А ти помири ся лишень з Соломією. Не роби сорому і собі, і своїй матері, і дітям.

І батюшка почав вговорювати Романа, щоб він, порадившись з своєю матір'ю, владнав діло з Соломією, щоб і дітям не було потім сором перед людьми за своїх батьків.

— Добре, батюшко! Я на мир з нею готовий хоч і зараз, але я невідомий тому, яка ще в неї думка, — сказав Роман, ховаючи в кишеню гроші, взяті за книги.

Думка про те, щоб помириться з Соломією, після розмови з батюшкою, запала Романови в душу ще глибше і з голови не виходила. Роман після Великодня зовсім перестав пити і ні разу не заглядав в коршму. Поки він пив, поти неначе заливав свою нудьгу, мов пожежу, водою. Але як тільки перестав пити, його нудьга знов ніби зашуміла й загула, як ліс на вітрі. Роман пригадував, як Соломія колись і сьпівала, і щебетала в його хаті і, неначе сьпівуча пташка, звеселяла його, звеселяла і хату й подвір'я. І ніколи в той час не брала його нудьга за серце, не находив сум, неначе густі хмари на ясне небо. Тепер нудьга неначе насувалась на його з усіх чотирьох кутків хати, ходила за ним слідком по дворі, по садку.

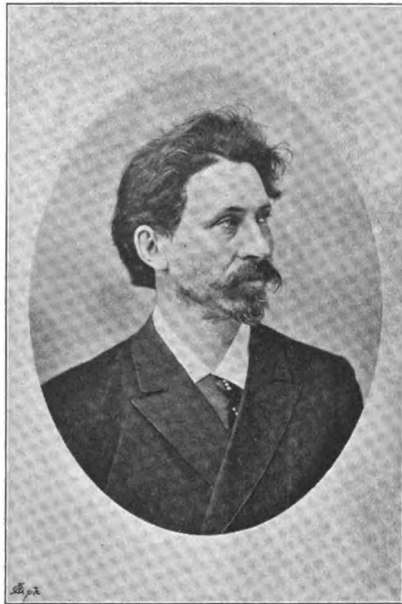
В неділю по обіді баба Зінька почала говорити йому, щоб він причепурих ся, взяв хліб і пішов просити Соломію, щоб вона вернулась до його. Роман вже давненько обстриг свої патли, обголив кудлаті бурці, підтяв кругом бороду і справді трохи покращав. Одягнувшись в новий жупан, він взяв хліб під паху і, похиливши голову, поплентав ся до свого тестя Филона.

Філін і Соломія були дома. Перегода надійшла й Филонова жінка. Роман поздоровкав ся, поклав на столі хліб. Філін попросив його сісти. Соломія стояла коло лежанки і скося поглядала на Романа. Вона трохи схудла й аблідала на виду: на очах було знать, що вона зазнала немало горя, що вона перемучилась, перепечалилась незгірше самого Романа.

— Соломіє! Я прийшов тебе перепросити і хочу помириться з тобою. Був я оце того тижня в батюшки. Батюшка гніваєть ся, що ми живемо окремі, — почав говорити Роман.

— А вже-ж, дочко, Роман не бив тебе, не нівечив. Він чоловік тихий; а коли ви може коли й полаялись, то це світова річ. Без лайки, змагання та сварки ніхто не проживе. Хіба-ж і я ніколи не змагав ся з твоєю матір'ю? Час вам йти на мир. Посердились, полаялись, то й помирись ся, — обізвав ся заа стола Філін.

Соломія ласкавійше глянула на Романа. Він здав ся їй тепер і кращий і веселіший. Вона вже перестала через людей, що Роман покинув пити, не ходити до коршми і захо-

Ілля Рєпін.

див ся коло господарства. Але їй більше від усього було жаль дітей.

Саме в той час вбігли в хату Соломїїні діти. Їх намовила баба Зінька, щоб вони побігли до мами та просили її вернутись до господи. Дівчинка, проворна, жвава, як її мати, кинулась до Соломїї, обняла її за стан рученятами і задріботіла язиком, зовсім так, як дріботіла Соломїя.

— Ой мамочко, голубочко! Це-ж ви до нас вернетесь? Ой вертайтесь, мамочко, бо ми оце без вас і з хати не підемо. Ой вертайтесь, вертайтесь таки зараз, таки разом з нами!

— Та вже вернусь, моя дитино, щоб тебе до пуття довести, — обізвалась Соломїя і вже зовсім ласкаво й весело глянула на Романа.

В Романа на душі стало веселіше. Він почув веселі Соломїїні голос, і той голос задзвенів в його ушах, неначе гучні струни. Филониха поставила перед гостем полудень.

Соломїя, вернувшись до господи, знов стала весела. Вона жила тепер для своїх дітей, а найбільше втішала ся своєю дочкою, Мартусею. Мартуся вдалась в матір. Соломїя й Мартуся були, як дві краплі води. Така-ж була на вдачу весела, сьпівуча та щебетлива, як і мати, і до роботи кидала ся, часом і матері бралась помагати. Було візьме відро та вдвох з братом і принесе матері відро води навпобірки на коромислі. Соломїя тільки і втішалась своєю Мартусею.

Роман став ласкавіший і вважливіший до Соломїї, але не привернув до себе її серця. Соломїя і справді оббула ся, оговталась, кинулась до роботи, помагала старій Зіньці. Але часом на Соломїю несподівано находила журба, находив сум: сиде було вона на лаві або на призьбі, задумавсь ся і сидить неповорнуто, неначе замре на одному місці. Бідна молодиця неначе почувала задалегідь якусь нещастя.

Минули живна, минуло й літо. В осені перед Покро-

Нанзен і товариші подорожі на кораблі „Фрам“.

Усі сіли за стіл, вишили по чарці, пополуднували. Усі були веселі, розмавляли й жартували: навіть малі діти почували, що в їх житті знов настає зміна, иньча й веселіша. Після полудня всі гуртом пішли до баби Зіньки в гості.

— Вибачайте міні, мамо, що я заподіяла вам такого клопоту та турботи, — говорила Соломїя до баби Зіньки, вступавши в сьвітлицю.

— Ет, дочко! Що було, то минуло і за водою попливдо. Не будемо вже й згадувати про те, — говорила веселенько баба Зінька.

„Постарієть ся трохи Соломїя, то й оббудеть ся, оговтасть ся з звичайним жіночим життям і буде жити, як живуть усі молодіці, — думала баба Зінька: — Яка там наша жіноцька доля? Топи, вари, платте пери, воду носц, ще й на поле ходи; і не стане часу вигадувати якісь витребеньки“.

вою, пізнього вечора, вже лягома на кутку трапилась пожежа. Горіла Кононцєва хата, а Кононець держав Соломїїну подругу Мокринку. Пожежа була недалеко від Романової оселі.

Вдарили в дзвін на гвалт. Вікна в хаті стали з чорних червоні. Соломїя прожогом кинула ся з хати і вибігла на двір.

— Ой, Боже мій! — крикнула вона: — горить Мокринина хата!

Соломїя побігла на пожежу, мов несамовита. Роман вхопив відра й коромисло і почулав слідком за нею. Діти вже спали. Баба Зінька зісталась в хаті при дітях.

Вже було пізенько. Половина села спала, і тільки де-не-де блимало сьвітло в вікнах. Соломїя прибігла до Кононцєвої хати. Хату вже обняло кругом. Покрівля горіла вся. Людий збігло ся небагато. Кількі чоловіків та молодіць носили воду і лили на хлівець, котрий падав увесь до са-

мого низу. Мокрина й її чоловік бігали через відчинені двері і виносили з хати та з хижки, що було на похваті, що можна було винести. В снігах вже горіли крокви.

— Чи винесла, Мокрино, скриню? — скрикнула Соломія до Мокрини.

— Ні! Ой, Боже мій! Скриня моя згорить! — кричала Мокрина.

Соломія кинулась у хату; за нею побігла Мокрина. Скриня була завальна, важка. Вони вдвох на силу винесли.

— А новий образ винесла, той, що в золотих рамах? — спитала Соломія в Мокрини.

— Ой, ні! — ледві відсапуючи сказала перелякана Мокрина.

Соломія знов кинулась у хату, вхопила з стіни здоровий образ і вже вибігла в сніг. Але в той час порушилися

спали в хаті: Соломія мучилась і страшно стогнала. Вона зовсім поклала собі руки до самих кісточок. Попечені місця червоніли по щоках, по лобі й по спині широкими плямами та смужками.

Два дні неадужала та мучилась бідна Соломія. Роман хотів їхати по доктора до Білої Церкви, але фершал сказав, що вже й доктор нічого не може. Роман пішов по сьвященника, щоб висповідати та запричастити Соломію.

— І як вона вбігла в те полум'я? І чом вона не остереглася? Хіба-ж вона не бачила, що в снігах вже горить покрівля? — питав сьвященик.

— А Бог її знає? Хіба-ж я, батюшко, її посилав лізти в полум'я? Така вона вже зроду метка та проворна, а до помочі людям так і кидаєть ся, неначе її памороки забиває людське нещастє. Цілий вік пурхала, як та птиця, і в по-

„Фрам“ між кригою.

крокви. Одна кроква з палаючими латами та куліками впала в сніг і потрапила Соломії в потилицю. Соломія впала трохи не на сніжному порозі. Палаюча солома обсіпала її сніну. Звалившись з ніг, Соломія простягла по землі руки. Руки потрапили в палаючі куліки. Соломія крикнула не своїм голосом. Чоловіки підвели дручками крокву і витягли Соломію з огню. На її вже запалилась одежа. Один чоловік держав відро з водою, зараз облив її всю і погасив на її одежу. Роман тільки що прибіг у двір. Він вгледів, як Соломію витягли з огню, і неначе скаменів, стоячи на одному місці.

Принесли Соломію до дому. Соломія вже опам'яталась і страшно стогнала. Баба Зінка угледіла попечену Соломію і заголосила. Діти прокинулись і почали й собі голосити.

Соломію закутали в мокре рядно. Філін побіг за фершалом. Цілу ніч світило ся в хаті світло. Усю ніч не

думя кинулась, мов та птиця. Така вже її доля судилась, — говорив Роман.

— Ну, йди-ж до дому, а я зараз прийду, — сказав батюшка.

Роман вернув ся до дому. Фершал порав ся коло Соломії. На попечених місцях почала злазити шкура. Фершал поздіймав з обох рук одвислу шкуру з нігтями, сливе цілі-сіньку і поклав на вікні. Роман вгледів, що на вікні лежали неначе рукавички, і заплакав: вже не було ніякої надії, щоб Соломія одужала.

Батюшка висповідав і запричастив Соломію. Молодиці сусіди походились і мовчки хлипали, стоячи кругом Соломії. Соломія ледві вже говорила.

— Як почуваш себе, Соломіє? Чи одужаєш? Чи будеш жива? — спитав батюшка.

— Ні, не одужаю і швидко вму... От-от умру, — ледві спромоглась промовити Соломія тихим голосом.

До смерку ще Соломія не стратила пам'яті, а смерком вже зовсім дійшла до нестямку. Близкучі очі почали ніби згасати.

Соломія втратила пам'ять. Роман бачив, що вже настає сконання, і привів до Соломії дітей, щоб вони попросились з матір'ю. Соломія дивилась на дітей, але вже не впізнавала їх. Все тихійше та тихійше вона стогнала і тільки часом промовляла стиха:

— Ой, діти мої в полум'ї! Ой, Боже мій! Моя Мартуся вскочила в полум'я і вже зайняла ся! Ратуйте, хто в Бога вірує! Ратуйте мою Мартусю! Он образ в неї в руках! Ратуйте образ!

Опівночі Соломія вмерла, а другого дня ввечері її вже ховали. Роман просив, щоб домовину занесли до церкви і відправили в церкві велику панахиду. Задзвонили в дзвони на панахиду. З усього кутка зійшли ся молодіці. Церква була повна людей, повна й плачу. Соломія лежала в домовині счорніла, як чорний угіль. Всі молодіці плакали голосно, неначе ховали рідну сестру. Мартуся голосила на всю церкву.

— Ой, матінко моя рідна! На що-ж це ви покинули нас вже другий раз? Бабуся казали, що цей раз ви покинули нас та вже більше й не вернетесь до нас; ой, мамо моя, голубко моя! верни ся, серденько, до нас і другий раз, верни ся! Не бари ся! Не покидай же нас! — голосила бідна сирота на всю церкву, і завдавала усім жалю. Роман стояв коло домовини ні живий, ні мертвий. В йому неначе серце запекло ся від несподіваного горя.

— Сама знайшла собі сграшну смерть, допомагаючи лю-

дам. Господи, як жаль бідної доброї Соломії! — говорили молодіці, вертаючись з кладовища з бабою Зінькою та втираючи сльози.

— Як би Соломія занедужала та вмерла своєю смертю, міні не так було-б її жаль, а то вскочила в огонь і неначе сама собі заподіяла наглу смерть, — говорила баба Зінька, втираючи сльози.

І знов баба Зінька зістала ся сама на господарстві та ще й з малими унучатами, знов стала до роботи: і топила, і варила, і хліб пекла, ще й на річку зимою ходила плаття прати. Знов прийшло ся їй самій і город копати і засівати й засаджувати.

— Ожени ся, сину, бо ти ще молодий, а я вже дуже старіюсь. Ізстарила мене і важка робота, і лиха твоя годипонька. Робити міні не первинка, але я не сьогодні-завтра можу вмерти, — говорила мати до Романа.

Роман довго сумував, сидячи в своїй кімнаті, але перед живими мати почала вговорювати його, щоб він доконешне оженив ся. Роман засилав старостів до двох дуже гарних дівчат, але вхопив від них облізання: в обох потяг гарбуза.

— Цур йому з таким чоловіком! — говорили дівчата: — свою Соломію підкурював ладаном та вбрав трохи не в дранте, як старчиху, то й нас так буде вбратити.

Мати радила Романови шукати собі молоді смирної удови. Але в цілих Терешках не знайшло ся такої удови. Аж у другому близькому селі Пилипці люди нараяли бабі Зіньці взяти собі за невістку молоду й бездітну удову Варку. Варка була дуже бідна, але роботяша, тиха на вдачу, добра й смирна, як овечка. Перед живими Роман оженив ся з Варкою.

Ненадруковані вірші П. Гулака-Артемівського.

→ [Далі.] ←

5.

Матері-удові, на смерть Н. А. Купчинова.

Не виглядай, матусенько,
В віконечко в поле,
Не клич дарма матусенько...
Не вернеш ніколи!

Вибравсь татусь, вибравсь рідний
В далеку дорогу,
Та й наказав тобі бідній
Молити ся Богу!

Пішов татусь в той край голий,
Де місяць і сонце,
З світлиць Божих на світ Божий
Дивить ся в віконце!

Харків, 1855 р.

6.

Цокотусі.

Вернула ся-ж Химка	Витче і двадцятки;
Допрядать починка.	Буде й полотенця,
Ой! насуче ниток,	Буде і ряденця!
Що буде з півміток!	І кождей сващій
Язик веретено	Спече по ковбасці!
І бреше сказано!	Кого і принадить,
Накрітуть десятки,	Кого і пригладить;

Кого і почеше,	Сукать не перестане.
Та бреше, та бреше!	Язик мотовило,
Хоч пряжа і рветь ся,	Чом не крутить сьміло?
Та вона сьмієть ся;	Покі не одубіє,
Поки клоччя стане,	Нехай меле й віє!

7.

Козацька мати.

До П. О. К...ша.

Та й хвацька-ж то колись була
Козацькая мати!
Еге!... була, та поплила;...
Й не вертати!
Не слить, Паньку, і не журись,
Бо й сліз пожальсь Боже;
Найми псавтир та помолись;
Журба не поможе!
Ткни попови коповика —
На „Сб-дужи“ в церкві:
Нехай лежать там мовчакі —
В сирій землі мертеї!
Та й ти з попом, хоч у кулак,
Прохлапай „партесне“...
А що-ж робить, що сталося так...
Царство їй небесне! [Далі буде].

Ще супліка до Василя Лукича.

Ох, шановний добродію Василю Лукичу, коли-б міні ще раз на старости літах не ускочити у вовчий капкан, як ото колись ускочив я туди з „Одною сокирою“:*) добув я тоді за цю „сокиру“, мов Швед під Полтавою, від сердитих дядьків з небіжчика „Народу“ — земля над ним пером! Довелось міні у той час не одного рака спекти. Смикнуло мене у недобру годину, як д. Білило перекладав на нашу мову моє „Під небом України“, натякнути, собі на лихо, про те, що цей Білило не аби-хто, а чоловігя добрий й тесля певний, бо колись він з високошановним добродієм Кулішем — пошли йому, Боже, лебединий вік та журавлиний крик! — дещо бudoвав „одною сокирою“. Що, Боже мій! Якого нам чо́су тоді завдали ті сердиті дядьки, щоб їм на тім світі за те борщу не дали, або нехай би в їх там очкур урвав ся, щоб вони, як той, мовляв, Микита — „ні сюди, ні туди“... Сердиті дядьки мокрим рядом накинулись тоді на бідного Білилу: — що, буцім, він і Шілерів „Дзвін“ розбив ся об Кулішеву голову, і, буцім, Кулішеву „Курку з курчатами“ зарівав до свого боршу, і що, буцім, Білило налігачем налігав д. Куліша до свого альманаха, та тільки д. Куліш з того налігача сак-так викрутив ся ще й небогу „Зорю“ обізвав — не при дітях будь сказано — газетою „зло-художественною“.

Так ото як залили нам сердиті дядьки за ту золоту Кулішеву „сокиру“ сала за шкуру, то ми, боячись удруге облізати пиймати, і стали з д. Білилою дещо бudoвати укупі вже своєю простою сокирою, так собі поганенькою, котру у нас, у слобожан, „московкою“ звуть. „Московка“ та й „московка“! Се така, скажу вам, сокира „московка“, що жаден добрий тесля і до рук її узяти за гідоту почитає і тільки наші баби нею дрова на дривітні колять або рубають що погане, бо „московка“ завжди була щербата та тупа, мов той... „мовчи, язичку, кашки дам“, як казав колись Левко Боровиковський.

Так оце я, бачите, тюкав-тюкав тією „московкою“ і витюкав хатку-не-хатку, а щось таке ніби хлівець задля московських овець, бо я, боячись того гаснидського московського „зася“, що на мене усе сварить ся своєю ломакою, до українських овець не сьмію й оком зазірати. А д. Білило як побачив той мій хлівець, та й каже:

— Овва, дідусю! Що се ви таке поганеньке збудовали вашою „московкою“? Чи то саж для свиний, чи що? Кете лиш міні це ваше сокирчя. Хоч воно й тупеньке, не те, що Кулішева остра „сокира“, але-ж я й ним витюкаю иньшій хлівець задля українських овець, щоб вони бідні не мерзли від московського холодного вітру.

Ну, — думаю собі, — нехай д. Білило тюкає мою сокирою „московкою“: може й витюкає яку халабуду україн-

ським овечаткам, бо він козарлюга жвавий і сьміливий — не боїть ся й московського „зася“ з ломакою.

От і почав він тюкати. Тюкав-тюкав — і витюкав. Дивлюсь: кошара як кошара — з доброго хворосту силтена, і глиною українською чепуренько обмазана, і соломою з рідного поля вкрита, та ще й коника зверху поставлено. Тепла вийшла закута для наших овець — не дойме сердешних московський вітер холодний — не мерзнути муть бідні. Бо коли вам правду казати, шановний добродію Василю Лукичу, то не збрешу, як повідаю вам, що московські чабани так пообстригали українських овець, та ще й саме під Покрову, коли вже й без московського вітру ранні морози випадають, — так, кажу, пообстригали до самого голого тіла і вовну Німцям за півціо продали, що голі овечата иньші на Уссуру повтікали грітись коло китайського сонечка, а другі дома від холоду скигять, московських чабанів проклинаючи та слізюньки гіркі ковтаючи.

Та ще й от що я сказав би вам, добродію, — тільки боюсь, згадуючи розмову Глібового „вигадливого панка“ з „кумом“ про якогось „Свиственка Силу“, що колись тая розмова надрукована була у „Зорі“. Памятаєте, добродію? „Панок“ той щось закинув про теє то як його... про руді миші та про Сліпченка Данила, а той кум до його:

„Цить!“ каже кум: „я не брешу:

Не торохчи, сховай слова завзяті,

Скажу я нищечком, бо піч у хаті...“

Той ухो прихилив, а кум: шу-шу, шу-шу...

Ну, та вже-ж і я скажу вам, добродію, хоч нищечком — на уху. Ось слухайте: московські чабани до того аздурили, що не тільки що пообстригали українських овець до голого тільки під саму зиму, а ще й не велять їм по-овечі мекекати, а велять по-цапиному аж мекекати...

„Мовчи, язичку, — кашки дам...“

Мовчу, мовчу — бо піч у хаті...

Се я, добродію, звертаю ось до чо́го, мов циган до сала: надряпав я оце невеличку дешицю про славного отамана кошового, про пана Сірка, та про славне запорожське товариство, як воно, щоб захистити собою „Москву“, билось колись з Татарвою, ратуючи з Криму бідних невольників та дівчаток-бранок, — надряпав це я задля тієї-ж „Москви“, бо в неї дуже велика пелька і вона так і глита усяку всячину. Так ото вона й мене прохала, щоб я подарував їй дещо. Я й надряпав оце про Запорожжя: нехай — думаю — хоч тепер подавить ся тим, що сам-ж вона колись занапастила. А д. Білило, як побачив це, та й каже:

— Ох, дідусю, дідусю! Ви все „Москву“ годуєте, а треба-б і діткам Українцям хоч шматочок який дати.

— Беріть, — кажу, — несіть до українських діточок, та так, щоб „Москва“ про це не пронохала, бо чим би не пахло з України, „Москві“ все здається, що там „щось велике в лісі здохло...“ А з України тільки й пахне, що „мнятою“ та „любистками“.

Данило Мордовець.

* Гл. Данила Мордовця: „Супліка до Василя Лукича“ в „Зорі“ 1893 р. в-ер 1 стор. 10, — і Цезаря Білила: „Одною сокирою?“ в „Зорі“ 1894 р. в-ер 23 стор. 499—501.

За українську дитину.

➤ Оповідання. ◀

З рукописів Д. Мордовця. На нашу мову переложив Цезар Білило.

I.

Року божого 1663-ого, у вечері, як раз під Івана Купала, на лівому березі Дніпра, супроти острова Хортиці, на зеленій леваді з лісом по один бік і з невеличкою річкою — дніпровою притокою по другий бік, гарно бриніли купки української молодіжи, почитай самої дівоти — зрослих і підлітків. Веселий і бучний гуртець молоденьких Українок, котрі мов ті метелики метушились по леваді поміж кучерявими кущами, могорно зображували квіток, що кили-

мом вкривали пишну леваду. Учували ся веселі вигуки, жвава балачка, сьміх і безвинні жарти.

— Оксано-рибко, не забудь лишень нарвати і полині: її болять ся русалки. А то як почнем пускати свої віночки по воді, то русалки ще ухоплять і залоскотять.

— Ну, Доко, я лоскотки не бою ся, я не лоскотлива.

— А я, Докійко, бою ся лоскотки, — продзвенів третій сьвітовий голосок.

— Ну, ясочко Орисю, тобі русалок нічого, боїтись: твій хрещений тато сам кошовий отаман, пан Сірко! Його-ж

не те що Татари, але й нечисті жахають ся, а русалки і поготів.

— А чи знаєте, дівчаточка, що міні оповідала моя бабуса про пана Сірка? — швиденько пробубоніла та ясноока дівчина, що Докійкою звали.

— А що, а що, Доко? — спитали кругом.

— А таке, бачте, що проти ночі пур його і згадувати, — страшно!

— Та ну-бо, голубонько, Докійко! Де ще тая ніч! Он як високо стоїть ще сонечко над Хортицею.

— Ну, розкажи, Доко-серденько! — обступили її дівчата, що аж дрижали, так їх кортіло.

— Так слухайте-ж, сестрички. Пан Сірко, мовляла бабуса, родив ся з зубами.

— Бач, новина! Чимало-ж Запорожців родить ся з зубами!

— Що-ж, я й замовкну, — розсердилась Докійка.

— Ні-ні, ясочко! Кажи, що ти чула про мого хрещеного татка, — улещувала оповідачку Орися, чорноока й чорнобрива дівчина з розкішною косою трохи не до п'ят.

сказала одна гладка дівчина, в зеленій плахті і з рясним намистом та дукачами на шії.

— Геть-бо, Наталко, ти сама не згірш Запорожця: до кожного парубка як ренях чепляєш ся! — глузували по-други з неї.

Поназбиравши досить усяких квіток, весела молодіж посідала кругом попід розхлястою вербою і почала плести купальські вінки під доладне сьпівання Петрівочок. Заводила прудка Наталка. І поринув, дзвінками хвилями покотив ся по зеленій леваді понад Дніпром і понад Хортицею любозвучний, звабливий сьпів молодих голосів:

Ой, мала нічка Петрівочка —

Не виспалась наша дівочка,

Не виспалась, не нагулялась, —

З козаченьком не настоялась...

Трохи осторонь посідали, також кругом, дівчатка-підлітки і лагідними молодесенькими голосками завели свою Петрівочку:

Ой, посію лободу по всему городу,

Рости, рости, лободо та повище города:

Стріча Наңзена з Якзоном.

— Добре, добре... Твій хрещений тато, тільки ото родив ся, і баба взяла його на руки, як зараз-же появил ся ручками до пирога з начинкою, що лежав на столі. Баба піднесла його до столу, а воно хап ручками пиріг і ну його уминати, — та так його до крихітки й змолот.

Деякі дівчата здивувались, а ині котрі і віри не поняли.

— Де таки! От вигадала! Це не видане діло!

— Ні, видане, — доказувала Дока. — Баба-ж та була ворожка і ка': оце-ж воно, як бачите, з'їло пиріг, то се значить, що з його виросте такий козарлюга, що весь свій вік пожирати ме і Татар, і Турків і Ляхів. Ось він який!

— Що-ж, і правда таки, правда, Докійко, — згодилась дівчата. — Чимало-ж він порізав і полокшив Татарви, Ляхів, Турків і всякої нехристи.

— Щаслива ти, Орисю, що маєш такого хрещеного тата, — сказали дівчата до хрестинці славетного Івана Сірка, — погрози для Татар і Турків.

Тим часом квітки збирали як і допріж. Дівчата порозсипались барвистими купочками по леваді.

— А я, дівчаточка, рву блакитні сокирки, щоб ними від парубків відбиватися, як що почнуть у вечері зачинляти, —

А на тій-то лободі та чотири лебеді:

Ой, і перший лебідко, молодий Василько,

А і другий лебідко — молодий Івашко.

В любозвучнім єднанню обох цих хорів стільки було зграйности, така сила поезії, що здавалось, будім би сьпівала то сама природа, і наче сьпівом заняла ся вся ця зелена левада з її квітчастим килимом, і мов срібним дзвоном загуло напоєне пахощами повітря.

Один хор ніби поринав у згукових хвилях другого і обидва сьпіви, мов сковані до купи щирим сріблом, гукали спільним дивовижним ладом. Се гуляла безжурна молодість, щаслива юність, золоте дитинство. А з ліса заразом загучав лагідний хор могутніх парубочих голосів і на часинку не наче покрив ті обидва хори.

Ой із Криму сиза хмара наступає,

Чорне море вітер-бура колихає,

Козацькі човни розбиває —

Сорок тисяч козаченьків потопає...

Якийсь стихийна міць почувалась у тім сьпіванню, така стихийна міць, яка панувала у всьому побуті та життю вільного козацтва за того хуртовинного часу.

Гучно сьпіваючи, з'явилися із ліса парубки. Вони там вирубали молоду гіллясту тополлю і несуть її з сьвято-поважним козацьким гимном до місця вечірного ігрища; виконавши заступом яму, ставлять в неї купальське дерево, а біля його втверджують самого Купала, аби-як зробленого на взір чоловічої постаті з соломн та клочча. Дівчата з вінками обступили купальське дерево і самого Купала.

— В кого є купальський вінок, дівчаточко? — питає один парубок, Демко Гнучкий, молодий, огрядний і гнучкий юнак, що вже мріяв про те, аби дременути до Січі.

— В Орісі, — гуртом загули молоді купалові жерчихи. І миловида Оріся, ніби сьвяткуючи, з повагою убірає купальську голову вінком з васильків, нагідків і зьвіробю. Парубки і дівчата пустують, сьміють ся, друг з дружкой жартують.

— А в кого купальська сорочка? — знов питає Демко Гнучкий.

— У мене, козаченьки, — жваво відказує зачина Наталка Палив'одівна. — Я всі Петрівки вишивала її заполоцю та мережками, ночі не досипала, їки не доїдала.

— То-то і видно! Бідаха, змарніла так, що хоч на сало продавай тебе ік розговінию, — остро штрикнув Демко.

— А не діждеш, вюн гирявий, — огризлась Наталка. Вона розгорнула великий лопух, дістала з його жіночу сорочку, що вишита була синіми і червоними мережками, і наділа її на Купала.

— Зовсім Наталка! Як дві каплі води. Ще тільки плахти бракує, — не вгамонювавсь Демко.

— Так надінь свої штани, кручене поросю, — відрижала жваво Наталка.

Дівчата миттю обступили Купала і заходились його вбирати і скрашати барвистими стрічками і скиндячками. Деякі дівчата понавішували на його намисто, коралів, срібних та золотих дукачів.

— Ось і моє добре намисто, — сказала одна.

— А ось і дукачі мої, щоб мому татусеві пощастило з козаками добути в Криму цілу торбу золотих левів! — промовила друга, навішуючи на Купала своє убрання з шії.

Весела помовка, гомін, жарти що далі, гучали все дужче тай дужче. А тут вже почало сутеніти.

— Час, козаченьки, по солову йти, — купальські огні запалити, — дала наказ невгомонна Наталка.

— Та щоб більші кулі були, щоб високі були, — дала Оріся.

— Еге-ж, щоб Наталка жижки собі осмалила, — доводив Демко.

— А тобі, сьмітний жуку, щоб в кінській калюжі втопити ся! — цюкнула його Наталка.

— Щоб вищі, вищі кулі були, Демяночку! — наказувала Оріся.

Струнка, тоненька та легенька, вона завжди, мов кізочка перестрибувала хоч яке високе купальське огнище і всіх дивувала своєю моторністю.

Парубки юрбою похались кулі добувати, по просту красти задля купальських огнів. Такий вже, бачте, звичай.

Тим часом дівчата, побравшись за руки, поставали в коло і тихо-потихеньку, та в один лад туцяючи кругом тополі і Купала, засьпівали купальської:

Стояла тополя край чистого поля,
Стій, тополеньку, стій, не розвивайсь,
Буйному вітроньку не піддавайсь!
На тій тополі чотири сокілки, —
Стій, тополеньку, стій, не розвивайсь,
Буйному вітроньку не піддавайсь!
Перва сокілка — Орісенка дівка, —
Стій, тополеньку, стій, не розвивайсь,
Буйному вітроньку не піддавайсь!

Молоденькі голоси дзвеніли все гучніше та гучніше, молоденькі личеньки рум'яніли все більше та більше, карі оченята зорили все радіше та веселіше. По першій пісн почулась і друга:

Ой купалочко купалась
Та на бережечку сушилась!
Дівочка Оріся хиталась

Що в мене коса нижче пояса,
Що в мене личко як яблучко,
Що в мене очі каренькі,
Що в мене брови чорненькі...

Та ось і парубки з кулями краденої соломн. Зараз запалають купальські огні.

II.

Чудова українська ніч повна таємничих чарів. В темній, недосяжній високості південного неба миготять і блимають зірочки, неначе придивляють ся, що то діється там на землі у купальську ніч. В лісі панує таємнича тиша, селять його дерева, замовкли на ніч, спить в гіллі і штатство. Принишкнув і Дніпро; струмки його і хвилі не шепочуть ся з побережними очеретами. А там, ліворуч від ліса, безкрай степ потону в нітьмі. Усюди тихо і сонявно.

За те на леваді яка буча, яке життя, який гармідер! Попереду купальської тополі і уквітчаного Купала, весело палає купальське огнище і освічує червоним світлом живенькі, радісні личка вінками уквітчаних дівчат, освічує раз-по-раз і гуртець парубків, що стояли трохи поодаль. Весело гуртують парубки, любо джерготять-щебечуть дівчата.

— Ну, дівчаточко, час плигати? — гукнула Наталка.

— Орісю-голубку, тобі зачинати, покажи нам дорогу! — зацокотіли дівчата.

— Тільки ти одна, ясочко, і здолеши перескочити через такий огонь.

Молоде, мало не дитяче Орісине личко зашарілось, як спіла калина в осени. Безвинні оченята заграли радісною молододо звагою.

— Хай Наталка перша покаже, як свиний смалить на Різдво, — прошепетив Демко.

— Бодай ти скне! — огризаєть ся Наталка.

Оріся вже підбрала лівою рукою спідницю і сорочку. — Ще вище заголи ся, Орісю, а то спалиш сорочку, — глузують парубки.

А Орісі байдуже, — розбіглась і ластівкою перелетіла через полум'я.

— Оце так зграбно! От так Оріся! — дивують усі.

— Тепер тобі, Доко; ти лекша від других.

Оріся почервоніла, мов огнем занялась, стоїть і жде, хто після її пронесеть ся.

— Доко, скачи, я-ж перескочила.

Дока, піднявши плахту і сорочку, стрілкою промчалась через палаюче багаття.

— Ох, як гаряче, сестрички, — мовила вона, ледве переводячи дух у уладжуючи коралі на шії та вінок на голові. Далі заплгали другі дівчата; за ними і парубки.

— Еге, вам гаразд — на вас чоботи — не поналиш ноги, а як то нам босим?

Що далі, то все частіше та частіше плігають і скачуть. За легкими, ледве чутними дівчачими скоками, тупають і генають важкі парубочі чоботи. Плігає і гладка Наталка. Розбігшись здалека, вона несеь ся на огонь, нічого перед очима не бачучи, і як раз над самим полум'ям штовхнулась з Демком, що плігав з супротивного боку з зрадливим заміром — повалити Наталку в огонь. Але зрада його вийшла йому боком: його худорляве, хибке тіло не витримало зустрічного удару гладкої Наталки, і Демко дав сторчка прямиєнько в огонь. Всі парубки зареготались.

Але Демко, легкий та меткий, раптом скочив на ноги, посмалівши і понікши трохи свою смуглу шапку, та ще трішечки кучері на потилиці.

— От так Наталка! Засмаліла кабанця! — кенкували дівчата; — так йому і треба — не жартуй через край!

— Засмаліла, засмаліла на сало та на ковбаси! ха-ха-ха!

— Та в його і сала того, як кіт наплакав — самі кістки.

Демко стрепенув ся, поправив шапку і розбігшись, скочив у середину палаючого багаття. Іскри з димом так і чкурнули, так і бризнули на всі сторони.

— Оце так по козацьки! — загукали парубки: — в саме некло.

— Щирій Запорожець! До Січі його! Курінним отаманом його!

— А Демко знай гоцює собі в огні, розкидаючи своїми чоботами все багатте до цурочки.

— Годі, годі, Демку! штани поналиш!

— Та начхать міні на штани: в Січі і без штанів приймають.

— Правда, правда! Достойно так! Чим голода не Запорожець?

— Та годі-бо, Демку; буде тобі вибрикувати, навже-ний, буде вже тобі казатись, мордуватись, — зупинили його дівчата.

— Сестрички, ке-те лишень сюди іще соломи, і запалимо огню, ми ще не насккались.

Дівчата почала підкладати соломі, і огонь знов дужче спалахнув. Демко вискочив.

А о сю добу, в сторонці від великих дівчат, дівчатка-підлітки спорудили й свого маленького Купала і плавко кружляючи навколо його, дитинячими голосочками виводили купальської:

Коло води-моря ходили дівочки

Коло Мариночки — Купало!

Грати же сонечко на Івана...

По цій піснї діти виспівували ще і жартовливої:

Сьогодні Купала, а завтра Івана, —

Чим міні, моя мати, торгувати?

Повезу я свекорка продавати,

Рідного батенька купувати...

Здешевила свекорка, здешевила —

Рідного батенька не купила...

А над усім цим — чудова українська ніч. Небо темне та далечезне, від подума здавалось ще темнійше і недосяжнійше. В тій високій гемряві зорі сяли ще ясніш, ніби искриві алмази горіли дивовижним огнем і ворожити блиском. Піснї, гомін і гукання веселої молодіжи гучною луною розлягались і дзвінками виляками відбивались в лісі і в степу, що ген розкинувся без краю і зник десь — пропав у нічній пітьмі.

Десь в гушавині скрикнула птиця. В очеретах скрипіли і висивистували деркачі.

А дітій все ще сон не бере, вони все ще гуртом з деркачами тоненько виспівували:

Сьогодні Купала, а завтра Івана, —

Чим міні, моя мати, торгувати?

Повезу я нелюба продавати,

Милого-любого купувати.

Здешевила нелюба, здешевила —

Милого-любого не купила...

— Аллаг! Аллаг! Аллаг! — раптом завагало з степу.

— Татари, Татари! — жадливо скрикнула молодіж, що бавилась і тишилась тут своїми веселими забавками. Всі они кинулись у рости.

Але було вже пізно. Мов яка темна, гемонська сила зненацька налили кримські хижакі і кругом оточили леваду. В повітрі засвітали волосяні аркани, накидуючись зашморгами на шиї парубків, котрих волочено по траві. Дівчат і дівчаток ті гасниди підхопили з коний руками і перекладали через сідло до себе на коліна.

Орися, Дока, Оксанка, Наталка — всі вони запручались і затрінали ся в руках хижакських, мов голубки крильцями, пронизуючи повітря дивовижної ночі гвалтом і репотом. Демко, ще за хвилину перед цим жартовливий, байдужливий і необачний, як і всі його товариші, хрипів в волосяних зашморгах.

З далекої темряви ще доносивсь парубочий гвалт і плач та лемент дівочий. На леваді стало пусто, тільки багатте ще дотлівало, кидаючи мигтучий світ на купальську тополю та на солом'яного Купала, що рішивсь свого убрання і жіночої сорочки.

III.

Счинилось се як раз через п'ять день після того, як у Ніжині обрали гетьманом України Івана Мартиновича Бруховецького, прихильника московської влади і чоловіка вельми любязного усім Запорожцям, котрі допомогли йому на ніжин-

ській „Чорній раді“ взяти гору над двома другими, що квапили ся до гетьманської булави. А ці другі були вродливий красунець Яким Сомко і Васюта Золотаренко, що вдвох незабаром після цього полягли своїми козацькими головами у місті Борзні...

Бруховецького обрали гетьманом лівобережної України, а над правобережжю гетьманував Павло Тетеря, побічник і послухач польського короля і через те лицівий ворог Бруховецького, що відбив у його Україну лівобережну, котрої боронив Тетеря, жаривши з'єдинити усю Україну під владою польських королів, аби-б тільки вона не дісталась ненависним йому Москалям.

Але за Бруховецького стояли Запорожці з отаманом кошовим Іваном Сірком, тим пострахом Татар і Турків, тим самим Сірком, що родив ся з зубами і ту-ж мить на бабiniх руках з'їв пиріг з начинкою.

Провідавши другого дня про напад у саму купальську ніч навислих кримських хижаків і про те, що вони підхопили його хресницю, його пещену дитину, гарнесеньку Орисю, кошовий батько абурив ся страшенною лютостю. Збурилась і вся Січ.

— О! та за мою ясочку, Орисю я увесь поганий Крим сплюндрую та знищу, і самого голомазого ханка в його-ж Бахчисарайському палаці за ноги на осні повину, — лютував він у себе в курію, прийшовши з церкви по обідні.

Запорожська Січ на той час була на Чортотлику, трохи нижче острова Хортиці, де поблизу і забрали у полон українську молодіж.

А найбільш лютував старий Запорожець через те, що Кримчаки вже занадто сміливо заважились захопити яспр, трохи не під самісінним носом у Запорожців, біля самого їхнього грізного гнізда-коша. Ще більш гримав Сірко за те, що не було йому жадної спромоги зараз-же кинути ся з своїми дітками-козаками на здогін, бо за малим не всі його чубаті дітки пробували у Ніжині, де своїми острыми шаблями допомагали Бруховецькому добути гетьманської булави.

— Піджду, поки зберуть ся мої дітки-соколята, тоді вже гайда у Крим, — базікав сам собі запорожський батько, раптом скочивши з місця і завірхою носячись в своєму коріню.

Коли оце на майдані луїнуло з рушниць і вчули ся радісні крики: „Журавлинний крик і лебединий вік!“

Прохогом метнув Сірко з курію. А козаки знай стріляють у верх, вигукують і режуть на весь майдан: „Лебединий вік і журавлинний крик!“ Густою юрбою товпились козаки навколо якихсь-то молодців у вояцькому запорожському убранню, густо покритих пилом.

— Чого ви, вражі діти, таку бучу збили? — спитав буцім-то сердито, а справжки ласкаво Сірко, підходячи до юри.

— Поздоров, Боже, батька отамана кошового! — привітала свого отамана юрба, котра, уздрівши кошового, в мить роздалась.

— Із чим ви, дітки? — спитав Сірко, поклоном витаючи запорожених молодців.

— Із вістками від пана гетьмана, батьку отамане, з Ніжина, прямо з „чорної ради“, — відказав один з тих молодців. — Чолом тобі, батьку, і всьому славному низовому товариству від нового гетьмана, від ясновельможного пана Івана Мартиновича Бруховецького.

— „Лебединий вік і журавлинний крик!“ — ще дужче скрикнули козаки.

— Дай Боже новому гетьману лебединий вік і журавлинний крик!

І нашому батькови отаману пошли, Боже, лебединий вік і журавлинний крик! — додали з юри.

— Спасибі, дітки! — подякував за привіт Сірко, хоча проміж цими „дітками“ чимало було й сивоусих козарлюг.

„Журавлинний крик“ і „лебединий вік“ — такими словами, по запорожському звичаю, гучно витали унов обраних гетьманів і кошового отамана, — щоб, значить, Бог послав їм такого довгого віку, якого природа дарує лебедям, і такого гучного голосу, як той журавлинний крик у ранці по болотах і луках, щоб, значить, у битві з ворогами, хоч на суші, а хоч й на морі не покривали голосу кошового ні рев

скаженого моря, ні зик, і галас войовників, ані гуркіт рушниць і гаківниць.

— Го-го! — громом гримихтіло в юрбі: — „Лебединий вік і журавлиний крик!“

— Годі, дітки! Стійте! — махнув Сірко булавою.

В мить настала тиша.

— А хто, синашу, був на раді від його царського пресвітлого величства з Москви? — спитав кошовий одного з гетьманських посланців.

— Князь Великий Гагин, та стольник Кирило Хлопов, та ще дяк Івашка Фтомин, — відповів гетьманський посланець.

— А що, синку, сталося з наказним гетьманом Яким Самком і ніжинським полковником Васютою Золотаренком? Вони теж, вражі діти, підсипались до гетьманської булави.

— Та їх там-таки, на тій раді наші молодята заковали у кайдани.

— Так їм, собачим синам і треба! — почувись голоси з юрби. — Їм, собачим синам, наше Запорожжя кісткою у горлі стирчало! Так їм!

— А тепер, пани молодії, треба погуляти! — загуло навколо. У нас сьогодні заразом два свята: Іван Купало і новий пан гетьман.

— Гарзд, гарзд!

І всі швидко забувши велику та болючу страту в ніч під Купала почали чинити заходи до гулянки. Зирк — і все заворушило-заквирило, неначе по чарівничому слову. Одні козаки викочували з лохів величезні бочки з горілкою; другі повитягали звідтіля-ж цілі баранячі тулуби та перерізи з салом. Інші діставали величезні вязки тарані, баликів і всякої другої риби. На майдані на волових шкурах наспинали гори паляниць та бубликів. Тут-ж на майдані з'явилися сьпіваки, бандуристи, лірники, кобзарі і всякі інші музики, які тільки були в Запорожжю. Всі розбилися на кутки, посідали товариствами, кожне своїм курінем. Посеред товариства, усюди поставлено було на землю могутні казани, такі, що в кожний влізе кілька відер горілки, „оковитої“. Тут ріжуть на шматки сало, там крають балики, кругом обносять тарані, бублики, — безліч рук простягаються: одні дають, інші беруть-хапають.

Усі тридцять та вісім курінів розмістилися на майдані курінями з своїми курінними отаманами. А посередній майдану посідала на килимах і поветях старшина: кошовий отаман, військовий суддя, військовий писар, військовий осаул і московський гість, стряпчий Грицько Косагов, що жив тоді у Січі з невеличким гуртком московських воєв. Москалі приткнулися, де хотів, по різних курінних товариствах.

Січовий піп, панотець Паїсій, поважно обходячи усі куріні, благословляв хрестом і кропив свяченою водою, і голени козацької голови, і всю їхню страву — гори всякої їжі.

— Осьвати, Боже, сіє питіє і брашно православному воїнству во здравіє і козацьким душам во спасеніє!

Усі перехрестились.

— Благослови, Боже, товариство по доброму коряку оковитої луснути! — сказали і зробили почин отамани, засьорбуючи, хто коряком, хто величезними дерев'яними половниками, горілку з казанів і сплячи її в темну безодню — простору козацьку горляку.

— Тікай, душе, бо втоплю! — гомонів не один козарлюга, вихляючи повний ківш оковитої.

І почалося спільне, гуртове знищення паляниць, бубликів, тарані, сала, баликів, а до цього ще коряки, келихи і половники, і двічі, і тричі, і безліч разів потопили в казанах з горілкою, і виринаючи на поверх, мелькали попід козацькими усами і швидко пустопились. Що далі — гомін все дужчав; заграла музика, загуляли сьпіви, заскрипіли ліри, зазвеніли і забряжчали кобзи та бандури, жаво ниспустили сопілки та жоломійки, стугоніли і глухо гуділи бубни, — одно слово підняв ся і счинив ся такий гам і галас, сколотив ся такий гармідер, що з нього пішла-б ходором і заморочилася би хоч яка голова, та тільки не запорожська! Навпаки: від драговинної музики, а надто від до схочу укутаного горілки напало на підгулявших Січовиків якесь мов безоглядно-шалене божевілья, якесь скажені веселощі! Їм вже не сиділо на місці, вони всім міром оббігали казанів, а кор-

тіло ходити-топтати ся, притямом хотіло ся завдати гудьки гучні та бучні.

— А ну лиш, братіки, утнемо так, щоб аж земля стогнала, щоб підківки дзенькали, закоблукі лящали! — гукали що найнетерплячіші козаки, і підскокуючи з місць заломивши шалки на бакір та замотавши довгі вуси за вуха, пускали ся в скажені танки: в метелицю, горлицю, санжарівку, козака, — хто в кунтуші з повязаними позаду рукавами, а хто і без кунтуша.

„І чого-чого вони не виробляли своїми невтомними ногами!“ — оповідає нам про се Д. І. Яворницький, найдужчий знавець запорожської старовини. — „Інший, — пише він, — поперед того, як вдарити гоцака, зенацька присяде, буцім пірнє, і жаво взявшись у боки, піде навприсядки кресати, і передком, і задком, і скоком, і боком, сюди-туди, цоб-цобе, і на голові на руках...“ Хто заверюхою замече-пронесеть ся, дзигною закрутить ся і задзекчить підківками, а хто мов на однім місці заціпне, веретенцем хитаєть ся, гудить, — ледве примітно задаючи дрібною дробушечки.

„Другий ускочить у середину, круто закине на потилицю свою червону островерху шапку і почне вибивати своїми сапанцями на срібних підківках дрібного козацька, одною рукою підтримуючи свою браскітливую шаблук у дорогій, самоцвітами скрашеній похві, а другою рукою звязившись за свого вуса, чорного як смола, довгого як дівоча коса, — і тільки й видно від його, що кінчик червоної шапки, котра сюди-туди на козацькій голові мотаєть ся, мов спіла маківка маячить на зеленім огороді. А третій і шапку скинув к нечистій матері, — і вибрикує мов товкач, що товчуть ним сало, голомозий, високо закрутивши свою чуприну, кріпко замотавши свої страшні вуси за обидва уха і геть скинувши з себе кунтуш. Гуляй, душа, без кунтуша!“

А ті он підкотили кілька бочок горілки до „хати“, — се такий дерев'яний будиночок при куріню, — і, вспавши в ту хату горілки, неначе в яку копанку, самі ускочили у цей величезний шайлік, в цю запорожську купіль і пливають у горілки, як в ставу, сапаючи носом, немов ті коні.

А ось і сам чортяка відкілься узив ся і вискочив сюди! Се завзятий козарлюга роздяг ся голим і, приченивши собі заду хвостика з клоччя, а на голові ріжки, пірнув у бочку з дотгем і вискочив справжнім чортом... Ввесь чорний, а з хвостика дотгет капле.

— Чортяка! чортяка! — несамовито гвалтують Січовики, назираючи на сатану, що так і гошцює, вибрикує і тупотить сюди-туди ніжками, мотає хвостиком, киває ріжками.

„А враз з химерним Запорожцем, — каже далі Д. Яворницький, — який-небудь молодик, що ще, як кажуть, і мило не обсохло на губах, сварить ся з старим козаком, хто шпәрче злізе на високу, гладко вистругану стовбуру, що вкопана у землю. Щоб підманити старого козарлюгу, молодик намазав свої штани медом і прудко зіпняв ся, аж на самісінський стовповий верх і весело зверху глузує над збентеженим сивоусим лицарем.“

Тутечки-ж і у карти грають, та цур не на гроші, а на чуби. Грали у „чупрундир“: гральники, сидючи на землі кружком, запекло чикрижились, — котра сторона брала гору, то пильно дерла побиту сторону за чуби, мов телят за хвости. Розгартіяш страшенний!... За те як весело! Весело буде і вмирати в смертельному бою з ворогом!.. А Косагові москалі, дивлячись на все те, що діялось кругом, тільки руками об поли бились.

— І що то, братіки, за люди — мовляли вони — ці „дохлаті“ гасиди...

Раптом на січовому валу учулись крики:

— Ляхи, Ляхи за окопами!

— Та то не Ляхи, а здаєть ся, козаки тогобічні...

IV.

Справді, то були не Ляхи, а козаки — гонці від Тереті, гетьмана правобережної України.

Тільки-ж ото дійшли до Тереті вісті, що у Ніжині обрано гетьманом Бруховецького, та ще не гаячись, зараз же виїхав він на Запорожжя поспівати перетесним дітям універсалом. Ото-ж його посланці — бучи. Провідавши об цім, Сірко

звелів зараз пустити посланців у Січ і попошувати їх гречно, з шанобою, як ся личить і впадає послам; а за чим приїхали посланці, то об тім вони матимуть оповісти „славному низовому товариству“ вже завтра, себ-то після того як Січовики по добрячій гулянці гаразд прочують ся.

І справді, другого дня військовий довбш, гучно вибиваючи довбешками в тулунбаси, скликав військо на військову раду.

Спершу з'явив ся на майдані військовий осаул з булавою; пройшовши у січову церкву, він виніс звідти військовий стяг і сьвято-поважно став з цим військовим сьвятошамом посеред майдану, або „радного місця“. А довбш знай все бив у тулунбаси. Січовики юрбами повисипали на майдан з усіх курінів. Мов квіти на сонцю, заграли своїми барвами червоні кунтуші, гарні черкески, червоноверхі шапки, жовті, червоні і як яр селені сапанії... На всіх блищали шаблюки, запояєники, пістолі і кинджали, — все дорогий кривавицею здобутий скарб — гордоці лицарські! На майдані всі молодці поставали полукругом. За ними вийшла з головного куріня січова старшина: кошовий отаман з великою булавою, військовий суддя з великою срібною печатю, писар з срібним каламарем і орлячем пером з правого крила стенового „орласизокрилля“. Довбш пошанував старшину, закинувши дрібненько. Старшина ставала по чинах і, знявши шапку, вклонялась на всі чотири сторони славному низовому товариству. Січовики і собі здіймали шапки і кланялись старшині.

Слідом за старшиною вийшов з церкви панотець Паїсій у повний церковний одяг з причтом і хором співаків.

Дивовище було се сьвято-поважне і величне. Тихий південний вітерець ласкаво колихав військовий стяг, під котрим стояв Сірко з старшиною. На майдані — мертва тиша. Тільки ген в високому блакиттї жалібно клекчуть стенові орли, поглядаючи у низ на будучу свою здобич, знаючи наперед, що, чи рано, чи пізно, а доведеть ся по стенах та байраках клювати очи козацькі, очи лицарські, що полягають в бою...

Зачалась сьвята Служба. Як дійшли до Євангелія, усі козаки, як один, в одну мить схопились рукою за держалю шаблюк і повитягали їх із похов до половини в ознаку, що кожний з них ладен полягти своєю козацькою головою за Слово Господнє і за свою волю...

Сумна ухмілка ледве-ледве черкнулась об сивий вус батька козацького...

— Дітки, дітки, — нишечком шептали його уста, — за мою чисту Орисю і за других, може, судить ся вам сконати в полі.

Як скінчилась Служба, то зараз покликано посланців від гетьмана Тетері. Постававши посередині, посланці, поклонились на всі чотири сторони.

Найстарший з них з поклоном подав кошовому листа від Тетері.

— Панове молодці, славне військо низове запорожське! — поважно виголосив Сірко: — Пан Павло Тетеря, з ласки королівської на сей час гетьман тогочасної України прислав до нас, славному низового товариства, своє посланіє, універсал... Читати його?

— Читати! Читати! — загули на майдані могутні голоси.

— Читай же голосно, пане писарю! — сказав Сірко, віддаючи лист писареві. Той розгорнув його, скашлянув і зачав читати поволі та рівно, ніби „Апостол“ у церкві.

„Пану отаману кошовому і всьому старшому і меншому у коші товариству з усім його королівської милости військом запорожським доброго від Господа Бога здоров'я і щасливого жаданого впокою щиро і вірно зичу...“

По лавах старих Січовиків пішло глухе реметування:

— Ми не королівське військо, а запорожське...

— І царське! — додали другі.

Сірко махнув булавою, подаючи знак, щоб мовчали та слухали читання далі. Писар знов почав, глибоко здихнувши:

„Ознаймую вам, братії моїй, що король, пан наш милостивий не волисть більш терпіти щоденного кровопролитства і згуби нашої, також не хоче, щоб край його став знищенням і сплюндрованим, і тому він лишив свій можновладний престіл і прийшов з коронним і чужоземним військом в Задніпрянщину, — він пригне не хоча до війни повернути своїх

підданих під своє берло, але дарує їм надію своєю відцівською милостю, — він не шукає жадної пімсти за колишні наші гріхи, а обіцяє королівським словом схилити під свої крила, wraz з нами, усіх Задніпрян...“

— Ого-го-го! — заревли сивоусі Січовики, — не діжде він цього!

— Усіх Задніпрян? І Полтавців, і Чернігівців, і Прилучан, і Ніжан, — ого-го! Подавить ся!

Сірко знов махнув булавою, котрій усе покорялось. Замовкли недовдоволені голоси. Булава не жартує... „Махнула булава — і злетіла голова“!

...І дарувати їм рівні вільности, — вичитував писар — і усе, що скоїлось за ці лихоліття, послав, — так мислить він, — Господь за його гріхи. І ви, братія наші, будучи одного тіла з нами, не так самі собою, як більш через гих неугомонних людей, що недавно напили ся крові нашої братії, і через московські зваби роз'єднали ся з нами...“

При остатніх словах „московські зваби“ Косагов, заступник Москви і її „зваб“, стоячи поблизу від військового осаула, сердито зирнув на Тетериних посланців і згорда промовив:

Павлушка Тетерин пише нісенітницю... Його царське пресьвітле Величество прийняв під свою високу руку увесь український нарід з його доброї волі, по чолобиттї Богдана Хмельницького і усієї землі української, а не облесливими звабами... І це він, Павлушка-злудій, пише брідню і брехню.

Сірко мовчки кивнув головою, мов згоден на ці слова Косагові.

— Далі, пане писарю, — глянув він на него, і той потяг:

...„Тепер я, по своїй християнській любові, прошу вас, яко любих братів, і братерськи варную, щоб ви заздатегідь відкликнулись яким-повинним послушанням до його милости короля, свого дідичного пана, під котрого владу родили ся і наші діди, і батьки, і ви самі, молодецькі голови...“

— Бреши, бреши, недоляшку! — прогомонів ніби про себе якийсь-то старий Січовик, закручуючи довгого сивого вуса за уха, — і ми, і наші батьки родили ся на волі.

Сірко тільки всміхнувся, а писар став далі читати: „І ви самі, молодецькі голови, славу і у морі, і у полі добували, а тепера усі вкупі живемо і дишемо його панською дніпровую водою...“

— Дніпрó наш і дніпрова вода — наша, а не лядська! — з усіх боків скликнули голоси.

Знов блиснула отаманова булава.

— Дайте, дітки, до кінця дочитати.

Все раптом замовкло. Не мовчали тільки орли в блакиттї та ще військовий стяг тихенько шелестів понад козацькими головами.

„Запевняю словом християнським та братерським, — читав писар — що панмосці, наш король, збереже вас у тих самих вольностях, у котрих кохаємось і ми, і ознаймує вам таку-ж милість, яку і нам, забувши усякі ваші вчинки [при цім слові пішло по лавах зрушення: бреши, бреши, недоляшку!]. Не відкладайте, благая вас, цієї сьвятої справи і не говоріте так, як декотрі безглузді звикли базікати: „Нехай цар з королем помирить ся, а ми, кому спадє, тому і будем вклонятись“. Бо як король помирить ся з царем, то не скаже, що ви, братія наша, підхилились з доброї волі, а скаже, що з примусу. А цар не те, що вас, але і свій нарід не здолає захистити. [Очи Сірка грізно спалахнули, але він промовчав, а Косагов схопив ся за шаблюку...]. Як сонце на небі сяє і вода невинно в Дніпро тече, так і ми усі ніколи не можемо відсапнути ся від короля, нашого пана, і тільки йому, яко дідичному панови, маємо і мусимо слугувати. А коли не покоримось йому і підемо проти його, то, глядіть, якби не довело ся нам стратити нашу столицю запорожську...“

— Нашу?!... А дзус!... А цього не хочеш? — І сивоусий Запорожець тикнув величезну дулю невидимому ворогу.

...„Столицю запорожську, — читав далі писар, — де пращурі наші добували славу, бо кримський хан не спить і має замір напасти на нас... Коли-ж не хочете ви, братія моя, послухати ся нашої дотенної ради, то воля ваша, тільки щоб не прийшло ся описи жалкувати. Не думайте, щоб я собі

через те шукав слави, чи бажав би довгого гетьманування, або що, — я жадаю тільки згоди між нами та військом його королівської милости запорожським [знову рух по лавах і ремствування...]. А коли Бог пошле спільну згоду, то того-ж таки дня зложу з себе перед вами, добрими молодцями, гетьманську булаву, міні овсі не бажану, — і ви, добрі молодці, кого захочете, того і оберете собі...”

Писар замовк і обвів весь майдан очима. Сірко виступив уперед.

— Чули, батьку! — загуло по лавах.

— Що-ж скажете, діточки мої, панове молодці?

— Не треба нам згоди! Не хочемо під людську руку! — грюкнуло по лавах так, що навіть голуби, сполохавшись від грому голосів, ізнялись і шухнули з дзвіниці.

— Чуєте, панове посланці? — звернув ся Сірко до Тетериних послів.

є відомо, що послів у розумних людей не січуть і не рубують, затим що посол подібний до мішка: що в його покладуть, те він і несе. Ти сказав, буцім я брешу, що цар просить у короля мира. А міні велено тут сказати, що і тепер прийшов від царя якийсь-то Полікарпович — прохати короля уступити цареві Смоленск, і дає 4 чи 5 мільонів, аби-б тільки добути мира і не мати сорому від свого народу. Міні ще наказано тут сказати, що Москва давно-б бачила у себе в гостях Ляхів або Татар, та тільки цар затуляє свою спину нашими же бідолашними Українцями-Задніпрцями, а ви, молодці-Запорожці [він глянув у їхню сторону] і не втяміте, що Українці своїм лихом збувають царське лихо.

— Чи не король затуляє свою католицьку спину вашими православними синями? — зневажливо всміхнувшись, сказав Косагов, і застромивши шаблю в похву, спокійно вернув ся під військовий стяг.

Дорога Нанзена.

..... Курс „Фрама“ по розлуці з Нанзеном.

— Чуємо, пане отамане кошовий, — озвав ся старший посланець. — Та тільки-ж послухайте і ви, добрі молодці, — звернувся він до козаків. — Якже може Москаль панувати над Запорожжям і ним владати, коли він засилає до короля посла за послом, без соромі прохаючи в його мира?

— Стій, собако! — кинув ся наперед Косагов, виймаючи шаблю.

— Як се ти смів виблювати шпетну лайку на його царське пресвітле Величство, обізвавши його „Москалем“! Як ти відважуєш ся, злодію, пащикувати про його брехливими словами, буцім то він без соромі благас у короля мира!

Посланці і собі виїняли шаблі.

— Я посол, а не злодій, пане стряпчий! — погордо промовив старший посланець... — Се ти „стряпаєш“ усякі капосні вчинки, а я кажу те, що мені велено... Всього світу

— Добре Москаль відрубав! — зареготали козаки.

Посланець трохи збентежив ся і почав до кошового:

— А тобі, ясновельможний пане, велено сказати, що коли його милість король піде війною на лівобережну Україну і забере Полтаву, то щоб ти не бояв ся за свою жінку, вельможну паню Сірчиху: король накаже, щоб її з шанобою відпущено до тебе.

— Та я за свою паню либонь й не бою ся, — всміхнувся Сірко. — А хто кого відпущить з шанобою, чи король мою дружину, а чи я — короля, — то на це рішинець покладе моя шабля.

Майдан аж загримів від гуків і радісних криків. Хмара шапок злетіла в гору.

— Дай Боже нашому батькові лебедений вік і журавлиний крик!

(Колись буде)

Вечір в неділю.

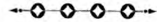
[З хлопських мелодій].

Неділя. Сонічко іде за гори,
Останній блиск кидає на простори.
В селі хати, мов задрімали сумно,
Далеко десь музики грають шумно.
Свадільно діти грати ся почали,
На приснах господарі посідали,
Гутірка іде про всякі хлопські справи,
То може і про горенько лукаве...
На ліцях слід оставили турботи,
Не їм тепер до гри ні до охоти,

Рогатин, 27. січня 1896.

Говорять про край чужі, свободні,
Де ліпше жити могли би люди бідні...
Чорнів остронь корима-богиня,
З часів неволі — темноти съвятиня,
І жид-нейсач селом собі мандрує,
На завтра до роботи люд гуртує...
Селом панок іде поважним кроком,
Глядить довкола веселеньким оком:
Умисне з міста він іде нів милі,
Шукати тла до — хлопської ідилі...

С. Яричевський.

С е р б и н .

Драма в 5-ти діях і 6-ти відмінах — Карпенка-Карого [Івана Тобилевича].

Л И Ц Е Д І Ї :

Софрон, значний козак;
Ялина, його сестра, дівчина.
Данило, її жених.
Сербин Роман, Запорожець.
Кузьма, Татарин, його прибічник.
Шанько, старий значний козак.
Карпо } його діти.
Марта }
Настя, шинкарка.
Ганна, прислугує в коршмі.
Мартин } козаки.
Максим }
Дід.
1 } козаки,
2 }
Оксана, дівчина.

Козаки, молодіці, дівчата і всякі люди.
Дієть ся в початку XVII-ого віку.

Дія перша.

Простора хата. Обстановка коршми.

Ява перша.

Козаки сидять за одним з столів, п'ють і співвають пісню:

„Гей та не знав козак,
„Гей та не знав Софрон,
„Гей, як славоньки добути.

Шинкарка Настя і дві молодіці пораяють ся: одна місить хліб в діжі, друга носить воду, виливає в діжу. В протяг пісні входить чоловік з коновкою. Настя точить з бочки в коновку горілку. Чоловік іде і зачіпає ту молодіцю, що внесла воду; вона дає йому стусана. Потім молодіці прислугують.

Мартин (після пісні): Гей, шинкарко! Настусю! Меду!
Настя. Чого дереш горлянку? Коли ще крикнеш раз, то витурлю із хати к бісу!
Мартин. Ну й турли, хіба міні уперве почувать на дворі? Дурна, що сердши ся, а хто-ж тебе так кохає, як Мартин?
Настя. Кохає! Ха-ха! Бубир кохає щуку.
Мартин. Настусю, коли ти шука, а я бубир, ковтни мене, голубко, і будеш товщати що дня. (Козаки сміються ся).
Настя (ставить мед на стіл і бе Мартиня в спину). На!
Мартин. Давай! (Хватая Настю і цілує).
Настя. Чи бачив хто такого бубовіра? Цілуй он краще пляшку, то може порозумнішаєш!
Мартин (цілує пляшку). Ой пляшечко, пляшечко! Хоча й со-
лодкий в тобі мед, а тільки ти не Настя ні! Ти лиш
до любовців приємака — Настуся-ж любовці самі, її я ці-
лувати хотів до сего ти була здорова, чорноброва!

Настя. Здаєть ся й вітру немає, а млин Мартинів меле, хоч чорти батька зна що, а меле. Який мірчук береш? Мартин. Поцілунок, серденько моє!
Максим. Годі, бо вже уха болять. От на весіллі ще в Данила молоти будеш скільки влізе, поки язик від меду не розмокне.

Настя. То у вас там новина; чого-ж не хвалитесь?

Ява друга.

Ті-ж. Входять Сербин і Кузьма.

Сербин. Добили ся таки до коршми. Тут трохи під'їмо і ми і коні, та й далі.
Кузьма (сідає до публіки спиною). Як їсти, то й їсти.
Мартин (до свого гурту). Роман.
Сербин. А ну, шинкарко жвава, давай нам коновку меду, та й попоїсти, що там є! (Сідає. Настя подає коновку меду, а молодіці хліба і миску холодцю).
Мартин. Сій Богу, Роман!
Максим. Та що він кум тобі, чи брат, що ти зрадів так дуже?
Мартин. Козарлюга бра завзятий, а мед так не, як до-
брый віл чумацький воду. Він почаствує й нас...
Максим. А звідкіль-ж ти його знаєш?
Мартин. На Січч познавсь ся позаторік.
Настя (упоравшись з новими гостями до першого гурту). Ну, ну, розкажіть же і міні цікаву новину. З ким же Данило женить ся?
Мартин. Ага! Забилося серце, шкода Данила? Ти думаєш, що я нічого не знаю? Але не лякай ся, я не ревнивий, бо ти привчила вже мене до зради.
Настя. Максиме! Ти-б замість гудзика пришив за уха до жупана Мартинову таракуцьку, нехай би торохтіла. (Смієх).
Максим. З Ялиною, з Софроновою сестрою.
Настя. Он що? (Пораєть ся).
Сербин (перестав їсти. Про себе). Виходить, я спізнився! Досадно! (До Кузьми, котрий уминає як кажуть, аж за ухами личить). Не плямкай так губами, бо не чуть, що там говорять.
Кузьма (умиває). Автор плямкати губами не повинен, бо не грубо і противно). Смайний холодець.
Настя. Набере добра Данило від Софрона, що з діда-пра-
діда в льохах та у коморах та у степах наховано і над-
бано. І червінці і талари — бочілками, кажуть, стоять!
Максим. А коний скільки, а волів, овець — і не злічить.
Сербин (наслухав, про себе). Досадно! Тричі досадно! (До Кузьми). Не плямкай так губами!
Кузьма. Коли-ж смайний холодець.
Сербин. Насте, дай меду! (Настя подає).
Мартин. Бачив? Уже другу коновку меду не. Як би при-
знати ся до него...

Настя. Я перший раз тебе тут бачу, а ти мов здавна мене знаєш, — Настею назвав...

Сербин. О, я давно вже чув і знаю моторну Настю, шинкарку Горову.

Настя. А ти-ж хто будеш?

Сербин. Я? Роман, а це Кузьма Мамай!

Кузьма. Що хоч давай, усе поїм.

Сербин. Дай йому ще миску холодцю.

Настя. Ганно, холодцю. (Ганна подає).

Кузьма. І цілий хліб.

Сербин. Тільки не плямкай губами.

Кузьма. Смашний бо дуже холодець.

Мартин. Настусю! Та годі тобі залицятись до Січовика, бо я не видержу, я ревную!

Настя. Відчепи ся, маро!

Сербин. То став, Настусю, меду козакам і я пристану до їх гурту.

Настя. Ганно! (Подають мед).

Мартин. Здоров, Романо!

Сербин. (дивиться на него). Ага! Пізнав, пізнав, хоч і забув, як звуть.

Мартин. Мартин же й досі.

Сербин. Не погребуйте, панове, медом.

Мартин. Чим иньчим, а медом козаки не гребують ніколи... Ти пам'ятаєш, як позаторік на Січі празникували поворот із Кахви, де і тебе, Романо, прославляло товариство за твою відвагу молодецьку.

Роман. Пам'ятаю. (Пють).

Кузьма. А чи не можна-б ще холодцю?

Настя. Їж на здоров'я! Ганно, чуєш?

Ганна. Зараз. (Подає). Ще лусне.

Сербин. А як же там у вас преславний наш козак, полковник ваш Софрон живе?

Мартин. Як слід полковникови добре! Та й що йому? Чого недостає? Оце ми їдемо на Січ, до кошового, від Софрона, просить, щоб нам поміг Татар провчити хоч трохи, і піджидає тут Данила Гордієнка, коли чув, що сестру Софронову засватав.

Сербин. Так це виходить певна річ, що вже Софронова сестра йде заміж за Данила?

Мартин. І рушники за него подавала і ми на сватанні піли! Повернегь ся Данило з Січі, тут зараз і весілля, коли в похід не рушим.

Сербин. А що-ж сестра Софронова, вродлива дівчина?

Настя. За це вже я тобі скажу, бо наш Мартин без смаку.

Мартин. А так, правда! Глянь: я в неї закохав ся, як чорт в суху грушу.

Сербин. О, коли так, то і Мартин має добрий смак.

Настя. Та бреше він, не вір йому! Мартин однаково кохає усіх на світї шинкарок, аби йому за мед та за горілку гроші боргували. (Всі сміють ся).

Кузьма. А чи не можна-б ще холодцю?

Настя. Немає, серденько.

Кузьма. Смашний холодець, перекусив гарненько! Піду до коний! Упоравшись, я свисну! Чуєш?

Сербин. Чую! (Кузьма пішов).

Настя. Ну й їсть... Де ти його допав?

Сербин. Це мій приятель, родом Татарин. Він сорок Татар своїх зарізав, за це його повісив бей у Кахві. Тут нагодив ся я, із шибениці його зняв для жарту, а він взяв та й ожив і з того часу, як пес до чабана прилип до мене.

Настя. Такого пса держати біля себе небезпечно, того й гляди — хазяїна заріже і навіть з'їсть.

Сербин. А чого доброго. Тільки він мене боїть ся, бо лічить характерником. Та цур йому, тому Кузьмі, розмову перебив... Так розкажи-ж міні, Настусю: яка сестра Софронова на вроду, бо я про неї чув, що дуже гарна.

Настя. Як ясна зоря на небі!

Сербин. Ого!

Настя. Та що й казати! Така вродлива, що хто її побачить раз, на вік вже не забуде Ялининих очий, що ніби манять кожного до себе й наче хочуть щось ласкаве сказати, та тільки... (Сміються).

Всі. Правда, правда!

Мартин. Ай Настя! Що за молодниця, не заздрісна ні краплі!... Сама хороша, як весна, піді-ж ти, як дівку похвалила!

Настя. Мартине, відчепись! Бо ей Богу, качалкою по спині потягну.

Мартин. Хоч убий, а ти таки гарна!

Настя. Тьфу!

Сербин. Щасливий же Данило, що таку дівчину візьме за жінку.

Настя. Та ще й добро усе, що мають від батьків, достанеть ся одній Ялині, бо наш Софрон не оженить ся ніколи.

Мартин. Хіба тобі він присягав ся?

Настя. А то-ж.

Мартин. От вража молодниця, як зневажає мене. Зальоти до всіх чинить та ще й у вічі признаєть ся. (Сміють ся).

Сербин. Мабуть же й Данило — козак моторошний, що висватав таку хорошу, родовиту і багату дівку.

Настя. Ой, Романо, Романо! Мабуть ти їхав до Ялини, що так цікавиш ся і нею і її молодим Данилом.

Сербин. Може.

Настя. Опізнив ся!

Сербин. Та хто його ще знає, як то буде!

Настя. Ого! Який ти подухалий!

Сербин. Та я жартую! Нехай їм враг з тими дівчатами хороними, на віщо нам вони здали ся! От, молодіці гарні — иньча річ. Так, Мартине?

Мартин. Особливо такі, як Настя!

Максим. Козацька жінка ось! (Показує на шаблю). Принаймні не зрадить!

Настя. Як у чийх руках.

Максим. Та так. Тільки на мою думку жінка ярмо, а ще як підуть діти, то плуг тяжкий, тягай його, поки не згинеш.

Сербин. Без слави цілий вік! Винемо за такі розумні речі! (Пють).

Настя. Стривайте лишень, хтось під'їхав. (Чути свист).

Сербин. Це мій Кузьма упоравсь з кінями та звістку свистом подає.

Ява третя.

Ті-ж. Входять Данило і козаки.

Данило і козаки. Добри-вечір!

Настя. Просимо, просимо щасливого Данила в хату. По-здоровляю засватавшись.

Данило. Спасибі, голубко Насте, спасибі! Ну, давай горілки нам, пива, меду!

Мартин. Ой, як же люблю ти балакаєш, Данило! Зараз видко, що ватаг! А ось з нами злигав ся Січовик, лицар Роман преславний, що Кахву підпалив, коли пам'ятаєш.

Данило. То вже даремно. Там не один Роман був, щоб йому всю честь за Кахву віддавать, — у Кахві лицарів було чимало.

Сербин. Тільки тебе там не було.

Данило. А ні. Але що з того? Відомо всім: між славними був славний там полковник наш Софрон, котрий не раз ходив з козацтвом слави здобувати на орду: не раз в степах із нею він стинав ся, а пісня йде, що й сам Софрон був у неволецьку попав ся! Так бач, який то лицар єсть полковник наш Софрон! Він і в неволі був і з неї визволив ся знову і знову бив Татар не раз. Так він, панове, і Кахву підпалив! За здорове нашого полковника, преславного козака Софрона! (Пють)

Дехто. Та так!

Сербин. Данилового шурини, що сестру свою, хорошую як сонце, за него віддає, і ще в додачу скарбами і добрами усякими без ліку зятя свого наділяє! Так, так! Ти маєш рацию хвалити Софрона і без пісні, але не маєш рации гудити других, що не менш Софрона крові пролили за віру Христову.

Дехто. Та так!

Настя. Коли-б вони ще не смішилися!

Сербин. Меду! Я, панове, Роман Сербин, з преславного Запорозжя братчик, і хоча не славен так, як ваш Софрон, і пісень про мене ще не зложено, бо ще занадто молодий, так може й зложать, а от що за Данила пісень не будуть кобзарі співати, то певно.

Данило. От уже й видно, що ти хваст! Чого-ж то так: що як про тебе, то й пісня буде, а про мене ні?

Сербин. Бо той, кому у церкві заспівують: „Ісаїя ликуй“, вже не лицар, а куделя, з котрої усякий надібок баби прядуть в хазяйство.

Данило. З такої голови, як от твоя, навіть і куделі не зробиш.

Сербин. Не знаю, яка у кого голова, а тільки я жартую, а ти лютуєш і вже силкуєшся мене кусати.

Данило. Я всяке падо не кладу на зуби.

Сербин. Як?

Данило. В Петрівку другий раз скажу.

Настя (поспішає замінити суперечку. Ставить мед на стіл). От добрий мед! Запийте суперечку! Чого ви сварку завели, неначе ті брати, що ділять батьківське добро.

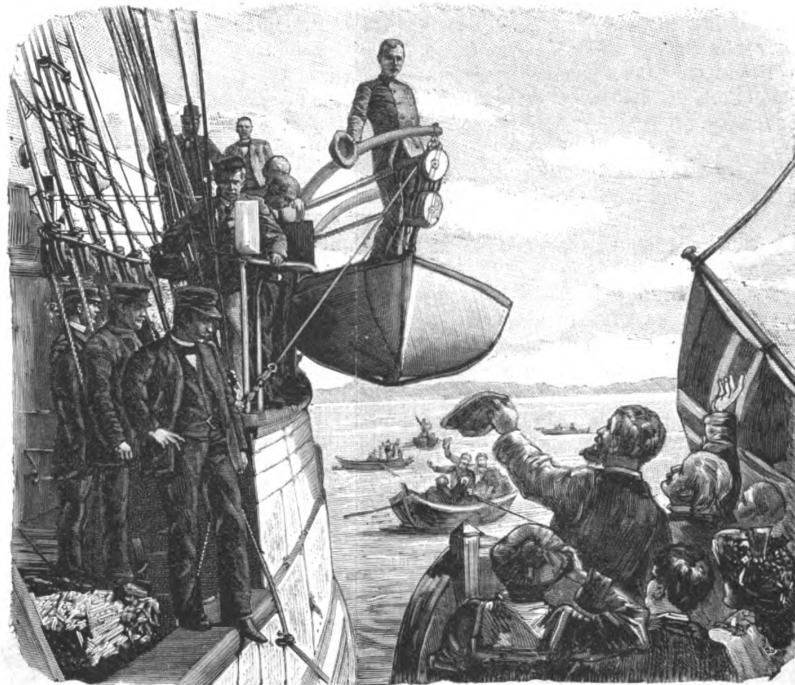
Сербин. Іди до коний.

Кузьма (х-ває ножа). Коли погано буде, свисни. (Пішов).

Данило. Що-ж? Нема до шаблі знать охоти, язиком легче белькотати.

Сербин. Ні, пане брате! Я шаблею орудую далеко краще, ніж язиком; хто з нас поліг би тут — не знаю. А знаю я одно; міні нема чого жаліти, та і за мною жалкувати ніхто не буде, тебе-ж жде молода, котру ти може ще й кохаєш, і я-б зробив велику дурницю, коли-б одняв у неї таку чудову куделю, як от ти! Сховай лиш краще шаблю, та помиримось, та випемо, а бити ся ще вміємо на шаблях, бо я поїду далі на Україну і побуваю у Софрона, то може відібу ще в тебе молоду; тоді хоч і помиримо ся на шаблях...

Данило. Не варто з тобою говорити! Тепер я бачу, що ти на жарті тільки здатний і викленав сорочий свій язик, як косу: коси-ж усякі дурощі собі на втіху, а я не буду гаяти з тобою часу! Прощай, козак-сорока! Товариші, гаїда в дорогу! (Пішов. За ним ті козаки, що пізніше приходили).

Нанзен витає рідний край.

Сербин. І справді так! Але буває, знаєш, час такий, що чоловік розпалить ся з нічого і всякий жарт до серця прикладає. Тікай тоді від него, бо не то що, а і за мухою малою готов він з шаблею кривою ганятись на коні, коли вона його роздражнить. (Сьміється си) Сказано, лицар!

Настя. І попадає шаблею він в муху?

Сербин. Буває промахнеть ся і сам себе в коліно влучить.

Данило. Коли на твоім порожнім лобі сяде муха, я поручусь, що муху на двоє розкраю.

Сербин. А на твого лоба не сяде й муха, бо бачу я, що меду мало там, коли ти жартувать не вмієш.

Ява четверта.

Ті-ж і Кузьма на порозі.

Данило. Противний твій язик, гірш гадини міні здаєть ся і всякий жарт твій мов жало пускає отруту; я-ж шаблею далеко краще повертаю, ніж язиком. Коли охота — спробуй! (Виймає шаблю).

Кузьма (Виймає ніж і підходить до Сербина). Проткнуть?

Ява пята.

Сербин, решта, а потім Кузьма.

Сербин. Прощай, ми ще побачимось, я певен. Пальоний ваш Данило.

Всі (понури). Та так! (Входить Кузьма).

Кузьма. Цем!

Сербин. Зараз! Коновку меду! Пий, Кузьмо, за удачу!

Кузьма (не без передиху коновку). А! Мед добрий, а холодцю ще з'їв би з миску. (Витирає губи полою. Виходить). Не гай ся!

Сербин. Пани братя! Чому-ж ви мовчите? Чи кров від меду вже загусла, чи суперечка вам моя з Данилом сум нагнала? Меду! К бісу все! Нехай лихо журить ся, нехай ламає зуби злий, нехай невдаха йде в ченці; а в кого кров козацька грає, хто товариство любить, як братів, хто рад віддати послідні музиці, щоб заграла і вміє вчистити так, щоб аж земля стогнала і вітер щоб свистав від вивертнів ногами, хто усьміхаєть ся всему, від того але тікає, і весело йому! (Подано мед. Піть).

Всі (весело). Та так!

Мартин. От козак! Поїдуєм ся! (Цілують ся). Люблю я слухати, коли хто так балакає, як Роман!

Настя. Їдь справді до Софрона. Їй Богу, ти так говориш гарно, що Ялина улетіть ся мовою твоєю і з п'яна згодиться ся замість Данила, бути за тобою!

Сербин. О, коли-б Ялині я, та так припав до серця, як ці твої слова, Настусю, міні припали до душі, тоді-б черв'яків мірку тобі дав за милеє пророкування! А це

завдаток. Наставляй хвартух. (Сипле Насті гроші в хвартух). За все. Доволі?

Настя. Спасибі! В десять раз більш, ніж слід.

Сербин. Прощайте, побачимо ся ще: я їду прямо до Софрона. (Виходить).

Всі. Їдь Здоров!

Настя. Оце Запорожець, так-так!

З а в і с а.

[Далі буде].

З А Т О Б О Ю!

[ОЛЕКСАНДРІ Л.].

I.

*Так тихо докола, так пусто, так сумно
За хмарами сонце дрімає,
Остиний день наче поклав ся у трумну
А вітер му погріб справляє.*

*Так тихо докола — аж серце горяче
Холоне від того спокою,
Не рве ся у груди, лиш тужить і плаче
За сонцем своїм — за Тобою!*

II.

*В очах Твоїх я небо виджу,
Горять на нім вечірні зорі
І відбивають світло своє
В моїй душі неначе в морі.*

*І поки небо тихе, синє
І поки ясно сяють зорі
Блакитом чистим філя ліне
В глибокім, безконечнім морі.*

*А най лиш небо хмари вкриють
І най погаснуть ясні зорі,
Сейчас і води потемніють
В глибокім, безконечнім морі.*

*Нехай же очі Твої сяють
Як ті вечірні тихі зорі
І най ся ясно відбивають
В моїй душі, неначе в морі.*

III.

*Колись був час такий, що я в ніщо не вірив,
Ні в щастє, ні в добро, ні в Бога, ні в людей,
І жив я з дня на день, без віри, без ідей...
О, Боже! я тоді всю силу горя змірив.*

*Минуло ся! І вже нема мені потреби
Безвіря чорного лякати ся часу;
Бо хоть забере світ у мене віру всю —
О, Мила, все-ж таки я буду вірив — в Тебе.*

IV.

*Злелієв я Тебе в думках своїх злелієв,
Як туру цвітку свіжю, вонну, чисту,
І мріями Тебе мов чарами обвієв,
Пісень на Тебе стряс росу дрібну, перлисту
Надій моїх дугу світляну, променисту
Я розігнєв Тобі над головою,
І з вірою в душі на путь трудну тернисту
І без жаху я їду, бо їду разом — з Тобою!*

V.

*Ти ідеш... Ти ідеш; за Тобою
Мої мисли наче тїнь поступають;
Вони правлять Твоєю ходою,
Куди ступиш — Твій крок кождий знають.
Ти заснеш... Ти заснеш; над очима
Мої думи літають як мушка
І з вечірними грають ся снами
І про мене шепочуть до ушка.*

Богдан Лепкий.

Про наукову подорож Ф. Нанзена.

Ще світ науковий не успокоїв ся по переважнім відкриттю проф. Рентгена, як вже телеграф розніс по цілому світі вельми цікаву вістку, що норвезький подорожник Нанзен відкрив на північній бігуні землю і вертає домі.

Фрідйоф Нанзен родив ся в жовтні 1861 р. недалеко Християнії, а скінчивши науки в 1881 р., вибрав ся був з ловцем морських псів Вікінгом 1882 р. перший раз в подорож на ледове море. Відтак став консерватором зоологічного музею в Бергені і їздив кілька разів по Європі. В Копенгазі познакопив ся він з тамошнім купцем Гамелем і коли Нанзенові прийшла думка перейти в поперек ледами Гренландії на лижах власного помислу зв. „ші“, то Гамель обіцяв дати гроші на цілу єю подорож. Нанзенові вдала ся дійсно ся подорож, хоч не принесла такого успіху, як він надієв ся. Але він став славний, бо перший перейшов [в р. 1888] впоперек цілу Гренландію. Ся подорож мабуть додала єму охоти вибрати са в дорогу до північного бігуна. Він їздив отже по більших містах Європи, виголошував відчити і предлагав свої пляни. А опирав він свої пляни на ряді отсих досвідів. В р. 1876 капітан Маркгам, поплинувши затокою Баффіна і проливом Сміта недалеко Гренландії до 82° 20' північної ширини, то є до 500 кілометрів від бігуна, завважав, що криги порушують ся в напрямі до полудня. Вже в р. 1827 Парі сконстаував те саме на північ

від Шпіцбергу. Австрійська виправа в р. 1872 побачила між Новою Землею а східним берегом Шпіцбергу рухи ледів в напрямі північній і полуднево-східній. Врешті в р. 1881 розбитки корабля Жанетте, завитавши до океану арктичного ледового проливом Берінга, потягнені полем ледовим на північ, тільки з великим трудом вертали на полудне. На підставі тих досвідів директор обсерваторії в Християнії, Мом, установив теорію істнованя прудів бігунових (струй полярних). Ті пруди зачинали ся-б здовж північних берегів Сибіру, переходили-б коло бігуна математичного і кінчили ся-б здовж берегів Гренландії. Нанзен, перенявши сею теорією, постановив її перевірити. Щоб допняти сеї мети мусів отже плисти коло берегу Сибіру до островів Ново-сибірських; відтак дозволив взятись ледам пливучим на північ і надієв ся, що пруди занесуть єго до моря гренландського.

Плян Нанзена прийняли в Норвегії з великим одушевленням. Норвежці бажали, щоби вся слава за відкритє північного бігуна припала їм і диятого не хотіли пристати на те, щоби до сеї виправи причинив ся гіршими який ще иньший нарід. Парлямент отже призначив на се 280.000 корон [корона = 67 кр.] а решту призибирано складками.

Між тим Нанзен був вже збудував свій корабель „Фрам“ [„На перед“] після свого власного плану, приміненого до обставин на ледові моря (го і постріла 384 ст.).

Корабель сей був лиш на стільки довгий, на скільки треба, щоб удержав набір; сподом був він дуже вузький, а чим більше в гору, тим ширший; боки йшли отже дуже косо до гори, диятого, щоб він сподом не примерз і щоб лід не міг его роздушити, лиш висадив в гору. Парова машина о силі 169 коний надавала ему доволі великої скорости. Збудовано его з материялу як найліпшого — з італійської дубини з складів в Гортен, де лежала вже трицять літ, бо була первісно призначена до будови воєнних кораблів, отже висохла і вистояла ся доволі. В середині виложено его деревом з роду сосни грубим на 4—8 цалів, дуже багатим в живицю; зверху мав три верстви: на само вязанє корабельне прийшли платви з цалі грубі з дубового дерева, прибиті гальванізованими цвяхами корабельними; на то вложено другу верству дубову грубу на 4 цалі, прибиту і занушену в пази зовсім інакше, як на всіх кораблях, а вкінці — третю, т. зв. ледову верству зверху, зроблено із східно-індійського дерева званого „грінгарт“. Щоби забезпечитись від зимна і мати всяку можливу вигоду, улажено відповідно корабель в середині. Коли-б студінь доходила до 50 або 60 ступінів, то всі 12 членів виправи мали сходити ся до середньої комнати, де була мала, але добірна бібліотека. Під підлогою сеї комнати уложено грубу верству корка, а стеля комнати і стіни мали аж дванадцять верств з всіякого материялу, а то диятого, щоб студінь не могла добути ся аж до середини і на стінах не робив ся лід. На кораблі уміщено також ручну машину електричну, котру мали на переміну крутити чотири члени виправи; в часі довгої ночі на бігуї призначено сю машину до витворюваня світла на кораблі а також до даваня людям нагоди уживати відповідного руху. Зрештою перед виїздом заосмотрено корабель у все, чого лиш треба до такої подорожі, а все з як найліпшого материялу. Одіж, для всіх подорожних однакову, придумав Нанзен таку: насамперед сідне вовняне одіне, штани і жакет на лад ісландський та блуза з подібної матерії з капюзу, котру можна убрати на голову. Верх того на сніг або дощ убирає ся верхню, неперемакаючу одіж з англійської матерії, зробленої умисно лиш для подорожників Нанзенової виправи. На студінь зроблено кожухи з вовків, такі, що як чоловік в них уберє ся і добре їх приперже на собі, то виглядає дійсно як би вовк, що ходить на задних лабах; голови і лица зовсім з кожуха не видно, лиш там, де суть очи, дві шпарки щоб видно було ходити. Намети, які Нанзен забрав з собою, споряджено з сирого шовку, дуже міцного. Провіянту і вугля набрав на 5—6 літ а добрав всего як найліпше. Далі взяв з собою кілька саний кованих алюмінієм і всім лодок, з котрих три більші а пять менші; з тих більші були криті і так великі, що ціла загала могла в кожій з них легко поміститись. Наконєць взяв ще з собою невеличкий баллон, котрий можна би пустити з корабля на припої.

Приладившись так до далекої небезпечної подорожі вибрав ся Нанзен з своїми товаришами 24. червня 1893 р. з Християнського фйорду в дорогу. Капітаном корабля був Сведрун, дуже досвідний мореплавець, котрий враз з Нанзеном відбув подорож по Гренляндії. З Нанзеном поїхав був також і его секретар. „Фрам“ держав ся блище побережа Норвегії і наконєць доплив до Югорського проливу, котрим між островом Вайгач коло Нової Землі а півостровом Паї-Хой вїздить ся до Карийського моря. На згаданім півострові є містечко Хабарове, котре має всего лиш три великі хати. Тут станув Нанзен дня 29. липня, щоб забрати їм доставлені ему Тронтгаймом а потрібні ему до дальшої дороги. Перед тим дістав ся Фрам поміж криги [гл. істр. на 385 стор.] але держав ся в леді добре.

Серед безжешної пустині, на котру складають ся: лід, море і скелі — одинокою може приємністю для Нанзена була ненадійна стріча коло краю Франц-Йосифа з иньшим подорожником, Якзоном, котрий не відаючи про ніщо, о кілька кілометрів зимував біля Нанзена. Вже сама стріча людського лица в сторонах, де живуть тільки ества нищої породи, є вельми приємна, а для Нанзена була вона справді неоцінена,

бо в часі подорожі обидва его хронометри перестали функціонувати, і доперва при помочи Яксона і его товаришів потрафив він їх урегулювати і обчислити, де саме знаходиться.

Зворушуючий се справді мусів бути вид, коли старий Якзон, що знав Нанзена лише з оповідань, побачив здалека норвезького подорожника [гл. ілюстр. на 388 стор.], а підїхавши до него на лижах, запитав:

— Чи ви злучайно не Нанзен?...

— Так, добродію, — відповів сей, — і о кілька можу подуматись, бачу перед собою Яксона, дослідувача сторін підбігунових.

Щире устисненє руки вистарчило за усі поясненя і взаїмні компліменти. Від сеї хвилини славні подорожники вже не розстали ся і разом вернули до Європи.

Ідучи до бігуна Нанзен не поступив над устє ріки Олонек в північній Сибірі, де на него ждала друга партія сибірських псів, а то диятого, що не знав тамошних вузьких і скелетих заливів; бояв ся, щоб там его корабель де не застряг або не розбив ся. Від Ново-сибірських островів взяли ся вони відтак на північ і доплили щасливо між ледами аж до 86 ступіня 14 мінут. Від 82 ступіня не було вже нігде видно землі лиш сам лід з примерзалі до себе криг. Море було там на 3800 метрів глибоке, вода на перших 190 метрів глибоко була зовсім студена, але глибоше показувала вже пів ступіня теплоти. Здає ся, що сподом підходить туди тепла вода з полудня. „Фрам“ показав ся зовсім добрий до подорожі між ледами. На весні мин. року [14. марта 1895] коли доплили кораблем до 84 ступіня, покинув Нанзен разом з поручником Йоганзеном корабель і оба пустились псами по леду далі, однак не маючи досить псів мусіли назавд вертати. Нанзен думає, що маючи досить псів і каяків [лодок] можна-б легко дістатись аж на сам бігун. Коли вже не могли іти далі, вернули назад і по великих трудах дістали ся аж до краю Франц-Йосифа. Було то в осени минувшого року. Тут на північній побережу побудували собі хату з каменя і перезимували. Через цілий той час живили ся мясом з білих медведів і салом з китів. Літом сего року приїхала туди англійська виправка Джексона кораблем „Вінд-варт“ і [7. серпня 1896] забрала їх та привезла до Варде. Що стало ся з его кораблем „Фрамом“, поки що він не знав. Коли Нанзен з своїм товаришем покинув корабель, були всі на нім здорові, а вода несла его на захід. Отже здогадував ся, що „Фрам“ пливе все ще ледовим морем на захід. Так і сталося. „Фрам“ вернув кілька днів пізніше також щасливо до краю.

На нашій ілюстрації [гл. на 393 стор.] дорога, котрою їхав а зглядно йшов Нанзен, представлена лінією: _____ а курс „Фрама“ по розлуці з Нанзеном зазначена:

В Варде привитано его з великим одушевленєм, а мешканці зробили ему велику овацію [гл. ілюстр. на 396 стор.]. В Християнії витано его як якого короля.

Як висше ми згадали дійшов Нанзен до 86° 14' ширини північної. Наколи зважимо, що найдальшою границею, до котрої дійшла стопа людська, було місце означене 82° 24', то приїдемо до пересвідчення, що норвезький подорожник не стратив дармо часу і, наколи не осягнув остаточної мети своєї виправи, то в кожнім разі значно дальше посунув шлях, по котрім ступає чоловік. До самого бігуна не достає отже ще 3° 46'. Може й сей, відповідно невеликий вже простір, перейде коліс Нанзен або его наслідники, тим більше, що остатні справозданя доказують, що не єсть се річ неможлива, як небудь дуже тяжка.

В останній своїй подорожі відкрив він околиці досі незнані, винайшов нові острови, котрі можуть бути стаціями для будучих подорожників, змірив глибину моря, пересвідчив ся о істнованю морських прудів, що пливуть під ледівцями в напрямі Гренляндії, або иньшими словами: відгадав загадку, яким то чином предмети, що загинули у водах на північ від Сибіру, находжено часами на побережах Гренляндії.

Л.

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Абу Каземові капці. Арабська казка. Переробив Іван Франко. Видане Руского Товариства Педагогічного, ч. 47. — Львів, 1895 р. 92 стор. 16^о. Ціна 20 кр. [Конець.]

Дуже оригінально робить поему Франкову ще одна риса. Франкова поема дуже жива і пластична для нас через те, що автор, малюючи життя арабське, зумів до ладу покористуватись образами і порівняннями руськими. Подивіть ся, наприклад, на отого хлопа з лазні, що біжить і гукає на „дядька“ Абу-Касима, або подивіть ся на тую бабу, що підморгує Абу-Касимові і каже: „коли любиш, люби дуже, а не любиш — не жартуй же“, або згадайте, як розпосюджується в Багдаді сплітка і як нарешті довідується ся про новину

Від Ахмета дід та баба,

А від сих ціла громада.

— „Де це все дієть ся?“ — питаєте ви: — „адже в Багдаді?“ — А певне, що в Багдаді. Тільки-ж, не вважаючи на Багдад, ви мимохіть почуваете, що

„Тут руський дух, тут Руссю пахне!“

Таки так! Франко, хоч сам відхрещується ся від націоналізму, є таки писатель щиро малоруський, щиро національний, — може навіть і проти своєї волі, а таки щиро національний! Через те, малюючи життя східне, він показує його нам крізь призму руську: таким способом ми увесь час почуваетмо, що перед нами переходить не просто східне життя, а східне життя, описане щирим Русиною, а через те Франків Багдад не є для нас чуже місто, а є в певній мірі наше рідне.

Але що значить талант! Всякі отакі руські подробиці не переходять у Франка границі міри і правди: вони не більш як порівняння, вони не освітляють східного життя фальшивим світлом, а лиш яркіше та виразніше обмальовують нам ті східні типи і події, котрі зовсім таки скидають ся на наші. Може кому здавалось би, що з цього осуду треба вийняти два уступи:

Пан суддя вже в уніформі

З вартовим по всякій формі

Протокол як стій списав (ст. 56)....

....Щоб знав наших ласк ехемпріа,

Без заплати так си й штемпліа

Капці ті йому віддає (ст. 88).

Тут судової процедура, як що судити з термінів, очевидно австрійська, а не східна, та іще неточність тут така, що замість „улемської“ чалми (намітки) Багдадського суддю вдягнено в уніформу.¹⁾ Тільки-ж судецька чалма — це теж свого роду уніформа, а судові побори — чи звати муть ся вони „такси“ й „штемплі“, чи там якось інакше,²⁾ в суті своїй вони всі одне і те саме; значить, коли наш автор Русин поплутав трохи східні і європейські терміни, то тут нема ще великого гріха (а тим паче, що підмінюючи східні терміни на наші він через те саме заправив свою картинку міцною сатиричною сіллю). А вже-ж коли Франко торкнеть ся справді характерних рис східного життя, то там ми не побачимо ніякісенького фальшивого світла, а навпаки — глибоке розуміння діла; і певне йому в таких випадках допомагають не стільки його які-небудь орієнтальні студії, скільки його поетична зіркість і прозорливість! От, одно з найхарактерніших явищ східного життя-буття — дєрвішество — воно освітлено у Франка так, неначе-б він пильно вчитувався в ціле дєрвішєське письменство. З дєрвішєських книжок (Саадія, Аттара, Джалаледдіна, Шеараїя і др.) можна побачити, що в повстанню східного аскетизму найпершу роль грають мотиви не релігійні, а практичні, викликані поганими соціально-економічними умовами східного життя. Живе собі, приміром багата людина, тішить ся роскошами сього-світними, та як стій налетять на її хату Турки чи Монголи, все зграбують і поналять, позабирають дітків і жінку в неволю, — і зостається ся колишній багатир найбіднішою і найнещасливішою людиною; коли-ж не налетять Монголи, то є свій

деспот-володар, і яка-небудь його примха зробить з чоловіком щось іще гірше, ніж татарське лихоліття; а коли й від деспота сховаєш ся, то не сховаєш ся від усяких „дєрвішів“, „улемів“, усяких „каднів“ і иньчих здиришків. І от обдертий, зубожілий чоловігача зачинає розуміти, що найзручнішим і найспокійнішим для людини — зовсім не привязуватись ні до чого, не мати ані сім'ї ані власности, бо за все те треба що хвилини дріжати, бо все те може що хвилини згинуть і завдати серцю тяжкого жалю; а вільний на цім світі, під Дамокловим мечем, сам лиш аскет, бо сам лиш аскет не боїть ся нікогоїсенького, хоч би і найлютішого султана, і він може зневажливо (отак, як Гафиз про хана Тимура) питати ся: „Чи не оцю мою drankу цар у мене забере?“ До таких практичних міркувань прилучають ся у дєрвіша ще й релігійні побудки, але то вже в нього річ підрядня, а найпервішє міркування (оце-ж його добре вгадав Франко!) є от яке:

„Все моє добро дочасне,

Все, що я вважав за власне

В тих огнях мов труск спалив,

Щоб хоч на старії літа

Вільно міг я в світ глядіти....“ (ст. 90).

Цю думку вимовляє Абу-Касим вже аж на кінці оповідання, та Франко добре показав і у цілїм оповіданні, як він до неї додумується ся ступінь за ступінєм. Орієнталіст може дати Франкові поемі заголовок: „Як люди стають дєрвішами?“ і, на скільки можна збагнути душу дєрвіша з дєрвішєських творів, мусить признати, що Франкова поема дає на виставлене питання відповідь зовсім добру таї вняєсь розвиток дєрвішєської психіки як пайкраще. Заразом, знов, поема Франкова повна високих, гуманних ідей вселюдських. Ми бачили також, що вона наскрізь реально-національна....

А через усе те ми мусимо новий твір нашого письменника поставити з усіх поглядів високо і побажати, щоб наша публіка читала його як найбільше. Якже-ж він надасть ся і до дитячого читання, то мусимо радіти, що Руське Товариство Педагогічне залічило його до своїх бібліотеки.

Треба ще з похвалою зазначити й те, що „Абу-Касимові капці“ визначаються ся пливком віршем і доброю мовою, дуже близькою до української. Недобре тільки, що часом нагуртовано декільки співзвуків разом, на пр., на ст. 57: „з всіх“, або на ст. 66: „тим епертійш“, або на ст. 91: „покус всіх“. Хоч таких випадків у Франка не багато, та ми повинні і їх витикати, бо наша мова для гармонічного віршування така придатна, як жадна в світі: адже коли якийсь звуковий комплекс робить ся важкий для вимовлення, то наша мова або вставляє між співзвукани який-небудь евфонічний самозвук, або приставляє такий евфонічний самозвук спереду слова (на пр. „із млином“), або обертає в на у (на пр. „усіх“ зам. „всіх“), або робить іще щось інакше.... Далі, недобре в віршах Франкових падають от які наголоси: „коти“ (ст. 33, мн. ч. від „кіт“), „обмажав“ (ст. 39), „таки“ (ст. 71), „сидавши“ (ст. 69) і „в ухах“ (ст. 75; тра або „в вухах“ або „в ушах“). В області лексичній є девять або одинадцять слів таких, котрі треба вважати або за провінціалізми або за польонізмами і котрих не зрозуміє більшість Українців: 1) „Син“ (польск. *ślopiec*) — яма на зьвірів (ст. 40); 2) „жав на него *nix*“ (ст. 42) — се-б то був упереджений, по-польск. „coś go piknęło“; 3) „з добра-длива“ (ст. 50) — ? може бути, тут треба „з добра-дыва“ (= несподівано)? — 4) „пизма“ (ст. 50) — ненависть; 5) „обарінок“ (ст. 59) — це польське *obzarane*, а на Україні говорять або „калач“, або „крендель“ (як по-рос.); 6) „стіжбитись“ (ст. 57) — ? може „згуртуватись“? у М. Вовчка (т. III, ст. 29) є „тичба“ і певне значить „натовп“, а в „Преданіях“ Драгоманова на ст. 258-й є „тіжба“, але це якісь дуже рідкі слова; 7) „бійте плазом“ (ст. 60) — Українець зрозуміє це так, що треба бити плазуючи, повзучи, а вже-ж Франко хотів сказати запевне не те: у нього „плаз“ має значити або „палиця“ (пор. „Pokusie“ Кольберга I, 195), або „туний кінець таблі“ (польське „uderzyć płazem“); 8) „пизари“ (ст. 71) — гірські тіщини, яри: 9) „вже-ж де розжертуй“ (ст. 81) — се-б то розлутуваного стовпця: по-польск. *rozżarty* — зна-

¹⁾ Правда, і на Сході за халіфських часів було щось близьке до уніформів (мундирів), ще за Мотевеккія (846—861), але-ж та одежа була тільки для воєнних. Див. Ібн-Хелдун, III, 275.

²⁾ За халіфських часів „штемплі й такси“ звались би „мокус“.

чить „лютий“, а для Українців це слово значить не тільки „пожертний“ або „розшарпаний“, і навряд чи згадає він, що і в нього є вираз: „розжертися на кого“ (рос. „взбѣться“). Окрім цих дев'ятих слів зазначимо ще два, котрі хоч трапляються і на Україні, та мало кому зрозумілі, а саме: 10) „протислившись на дрючок“ (ст. 62) — се-б то „настроївши“ або „зашморгнувши“ (Українці кажуть: „всляти нитку в голку“) і 11) „трус“ = хмиз, хворост; останнє слово у нас зовсім таки рідке. Слово „псоти“ (пустоти, ст. 33) має в Українців комічне значіння. Завважмо ще як небажані: „дусить“ (ст. 80) зам. „душить“; „тисяч“ (ст. 73) зам. „тисяча“; „оц збирати олій?“ се-б то „куди (у віщо) збирати?“ (ст. 28). Помилка проти руського синтаксису: „ні не кинеш“ зам. „ані кинеш“ або просто „ні кинеш“ (ст. 50). — Оце й усі прогіршення Франкові проти мови, тай то половину їх або дві третини можна навіть не вважати за прогіршення, і ми їх зазначаємо тільки для того, що може автор при другім виданні свого твору захоче узгодити уваги українського читача.

На останній заявимо своє невдоволення з тієї перекрученої форми слів і ймен власних, яку ми стрічаємо в „Абу-Касимових капцях“. Звісно, що сам Франко багато читає східних перекладів, ото-ж можна напевне сказати, що перекручування чужоземних слів іде не від нього, а від видавців.¹⁾ І виходить чиста сміхота. Бєть, на пр., арабське імя „Касим“ і воно у Франка на ст. 59-ій ще доволі добре написано „Касієм“, та скрізь деінде перекручено вже на „Казем“. А слово „казем“ по-арабськи значить „поганець“! Або от: єсть таке арабське слово „халіф“, і значить воно „намісник“ (Мохамедів намісник), — отже-ж видавці (ст. 1, 76 і 91) переробили його на „каліф“, а по-арабськи так зветься „кошик для фінків (дактилів)“! На ст. 76-ій на-

¹⁾ Колись я сам мав нагоду друкувати дещо, переложене із східного, в „Давіну“ і добре памятаю, що хтось повиправляв міні східні слова на кумедний спосіб.

друковано „мечет“ (церква мусульманська); так воно зовсім добре і так говорять усі Українці, — та на ст. 92-ій уже читаємо не „мечетами“, а „мошеями“. По-арабськи „мошея“ значить „бридка, невродлива жінка“. Ну, ще нехай Німці говорять собі „Moschee“, бо їх до цього слова прив'язує історія їхньої мови, — а нас що прив'язує? історія? чи що? Перечитайте „Алькоран“ І. Голітовського або його „Лебедь“, то й там не знайдете ніякісеньких „мошей“, а й тепер ніхто цього слова не зрозуміє, коли не знає німецької мови. Згадаймо ще про „Музулман“: Українці зовсім правильно кажуть: „Мусульмани“ (= покірні Богови), а видавці „Капців“ не могли не переробити цього слова на „Музулмани“ (= „кривдители“)! Я-ж кажу, що чиста сміхота тай годі!

Та ні! Тут не тільки сміхота, тут і сумувати варто. Адже Галичани перекручують не самі східні слова, а й західні: французькі та англійські. Українці звичайно або самі знають європейські мови, або користуються російськими книжками, і через те пишуть і вимовляють європейські ймення так, як слід: як вони вимовляють ся на Заході. А Галичани здебільша не знають французької та англійської мови, через те на пр. замість „Майн-Ріда“ пишуть „Мін-Рейде“ і т. н., та ще й українські писання силують ся виправляти на отой самий кумедний лад! Тільки в радикальних виданнях нема отих перекручувань, а скрізь деінде кишать „Мін-Рейде“ і т. н. І після того чи-ж диво, що сторонні люди, побачивши якийсь галицький друк, де стрічають ся західні слова та ймення власні, тільки регочуть ся та аж за боки хапають ся? Чи-ж диво, коли вони після того кажуть, що таким, котрі навіть західних мов не знають, тільки й зостаєть ся, що тримати ся десь-там у хвості Росії та дякувати Богови за таке щастє, бо на більшеє вони (се-б то ми), мовляв, і не здатні?! Наше бідне письменство і так має безліч ворогів і висмівателів, — то на що-ж нам давати привід чужим людям докорять нам іще й неосвіченостю?

А. Кримський.

ХРОНІКА.

* Вже появил ся ілюстрований календар „Просьвіти“. Крім сего видало товариство працю дра К. Левинського п. з. „Про права руської мови“. Окладнику календару українська нова, дуже гарна вінета, нарисована нашим артистом М. Івасюком.

* Ілюстрованого „Кобзаря“ Т. Шевченка з текстами українським і московським вийшов в Петербурзі випуск III-й і коштує 1 карб. 50 коп. Всі три випуски разом коштують 3 карб. без пересилки поштової.

* Професор черновецького університету др Альфред Гальбан видав саме тепер в Берліні найновішу свою працю [135 стор. 8^ю] про історію німецького права на Поділю, Волині і на Україні.

* Кінчить ся друкувати „Американський календар“. Буде се, як звичає „Свобода“, величезна книга з портретами „перків, плєбаній і найславніших руських патріотів“. Коштувати ме 50 цнт. Можна буде дістати у: Rev Nestor Dmytriv, M. Carmel, Pa.

* Перший випуск творів Ю. Федьковича вийде коштом ред. „Буковини“, яко безплатна премія для підпорядкованих переддєлятиків, з кінцем сего року. Всіх томів буде п'ять і вони міститимуть всі твори Федьковича: поезії, оповідання, драматичні твори, німецькі твори поета і наукову працю про Федьковича. Виданє буде научне, повне.

* Виділ „Просьвіти“ ухвалив друкувати яко книжочку за подоліст с. р. історичну повість „Косове поле“ в перекладі Лопатинського.

* Щоби зарадити бракувати уступів про Буковину в шкільних книжках, поручила за ініціативою міністерства просвіти і дирекції

накладу шкільних книжок буковинська краєва шкільна рада професорам Л. Семитиновичеві і дрови Р. Кайндлеви уложити відповідні уступні історичного і географічного змісту для читачок.

* Наукове тов. ім. Шевченка одержало з міністерства просвіти запомогу на р 1896 в сумі 2000 злр. [о 500 злр. більше як на р. 1895] на наукові видавництва.

* Друкарня „Руської ради“ в Чернівцях, котра досі мала право друкувати тільки „Буковину“ і свої власні видання, дістала тими днями необмежену концесію на всякі роботи друкарські.

* Стан фонду будови руського народного театру у Львові, перехованого в товаристві „Просьвіта“, виносив з дням 10 н. ст. жовтня с. р. разом 25.601 злр. 56 кр., з чого „Просьвіта“ збирала 16.474 злр. 66 кр., а комітет 9.126 злр. 90 кр.

* Головний виділ „Просьвіти“ розписав конкурс на три премії з фундації ім. Стефана Дубравського по 90 злр. за написане найліпшої популярної розправи в мові руській з історії, географії, етнографії, економічної політичної, господарства або права, а з огляду на зазначене тепер бажанє фундатора передовсім за розвідки „о лічено чоловіка“ і „о плеканю садовини і ярини“. Праці треба присилати на адресу „Просьвіти“ до кінця сего року.

* На пам'ятник Котларевському не стає ще 7.000 карб. К. Білловський подарував на сей пам'ятник частий дохід з альманаха „Складка“. Полтавці хочуть видати у столітні роковини Енеїди альманаха, і задля того мають звернутись в тій справі до всіх як українських, так і галицьких письменників.

Василь Лукич.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подав Василь Лукич.

а) книжки.

Дещо про луки, пасовиска і пашу написав Володимирь Ххопецькіл. [Книж. тов. „Просьвіта“ 4, 196 а 9 за 1896 р.] — У Львові, 1896 р. 49 і 1 вен. стор. 16^ю. Ціна 12 кр.

Шематизмъ Всечестного Кліра гр. кат. Митрополитальнои Львѣвскои архієпархіи на рѣкъ 1896. — У Львові, 1896 р. XVI + 227 стор. 8^ю.

Шематизмъ всего кліра греко-католического епархіи соединенныхъ Перемышльскои, Самборскои и Сяноцкои. На рѣкъ отъ Рожд. Хр. 1896 р. — В Перемишлі, 1896 р. XXXII + 418 стор. 8^ю.

Pid Krestom. Molytwennyk dla Rusyniw Katolykiw. — В Перемишлі, 1896 р. 3 друкарні С. Пйонткевича. 378 + 6 вен. стор. 16^ю.

б) періодичні видання.

Житє і Слово. [Рік III. Книжка III. За вересень 1896 р. 157—240 стор. 8^ю]. Зміст: Зміна системи, Ів. Франка. Салфо. драм. картина Л. Старичко-Черняхівської. Нарис історії віри в чорта, С. Кого. Наш альбом: Із Сибіру I—II, П. Граба. Сонети I—II, У. Бранченко. Зівняє листє V—VII, І. Франка. До штурмового релігійного руху. Ол. Срібного. Останні хвилі засудженого, опов. В. Загайкевича. До історії 1848 року: I. Jak świat światem... Лист Гр. Шашкевича до Юл. А. Камінського. Вісти з Росії. Spectator-a. Критика і бібліографія: XIV. Російський народник і єго критик, Ів. Січовика. Увага Ів. Франка. Роберт Бернс, Кароля Федерна. До історії „нової ери“, М. Павлика. Лист Вол. Барвінського до Ів. Озаркевича з р. 1882.

ПЕРЕДПАТНА ПЛАТНА З ГОРИ виносить: З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 злр., [для заграниці 16 рублів або 32 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 злр., [для заграниці 12 рублів або 24 марок], на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. — Одно Ч-о коштує 30 кр.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич.

За редакцію відповідає: Кость Пальмовський.

Видав Наукове Товариство ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка — під зарядом Е. Беднарського.